

DİRİLMƏ
və SİZ

Coş və Şon
MAKDAUEL

**DİRİLMƏ
VƏ SİZ**

ŞƏXSİ HƏYAT YOLUM

**Mən məsihçiliyi təkzib etməyi
niyyət edəndə nə baş verdi?**

Coş Makdauel

Kelloq-kollecdə oxuyur, nə vaxtsa siyasətlə məşğul olmaq niyyəti ilə hüquq məktəbinə daxil olmağa hazırlşırdım. Tələbələrin içində bir qrup xüsusilə seçilirdi. Onların həyatı digərlərinin həyat tərzindən fərqlənirdi. Bu da mənim diqqətimi çəkirdi. Onlar başqaları kimi pul, uğur və ya şən-şöhrət dalınca qaçmır, bir-birlərinə qarşı hörmət və sevgi bəsləyərək yaşayırdılar. Mənə gəlincə, kasıb bir ailədə böyümüşdüm. Uşaqlıq illərimdə, demək olar ki, hər həftə, uzun illər boyu fermamızda mızdurluq edən Ueyn Beyli adlı şəxs tərəfindən

zorlanırdım. Buna görə də ümitsizcəsinə də olsa, bu tələbələrin bir-birinə qarşı hiss etdikləri, bəslədikləri sevgiyə şərik olmaq istəyirdim. Bu gənclərin bütün insanlara – onların qrupuna daxil olanlara da, yadlara da olan sevgisi mənə qəribə, qeyri-adi gəlirdi. Mənim də belə sevgiyə ehtiyacım var idi.

Lakin bütün bunlar azmış kimi, həm də şökkak (skeptik) idim. Özümə əminliyim olmasa da, hazırcavablığımıza söz ola bilməzdi. Mən onların ürəyimin dərinliklərində gizlətdiyim yara və ağrılar barəsində bilmələrini istəmirdim. Beləliklə, xoşbəxtliklərinin sirrini anlamaq ümidi ilə onlarla dostlaşdım. Bir dəfə tələbə yeməxanasında, bir masa arxasında oturarkən bu qrupdan olan bir qıza sual verdim: kollecdəki müəllim və digər tələbələrdən fərqlənməsinin səbəbi nədir? Özümü təsadüfən soruşmuş kimi aparsam da, maraq məni boğurdu. Qız gülümsəyərək düz gözü-mün içinə baxdı və məktəbdə daha heç kəs-

dən gözləmədiyim iki kəlmə söz dedi. Sadəcə, dedi:

– İsa Məsih.

Düşünmədən cavab verdim:

– Sən Allah, dinlə bağlı bu cəfəngiyatla başımı doldurmağa çalışma. Din, imanlılar cəmiyyəti və Müqəddəs Kitab haqqında o qədər eşitmişəm ki, artıq doymuşam.

Deyəsən, ən ağırılı yerinə toxunmuşdum. Çünki eyni tonla mənə etiraz etdi:

– Cənab, mən sizə dindən danışmıram. Mən sizə İsa Məsihin şəxsiyyəti barədə danışmıram.

Qızın xətrinə dəyməyi heç ağılımdan da keçirmirdim. Ona görə də kəskin danışdığım üçün dərhal üzr istədim. Lakin ürəyimdə düşünürdüm ki, məsihçilərin hamısı bir nəfər kimi bəxti gətirməyənlərdir. Din adı gələndə isə ürəyim bulanır. Necə ola bilər ki, iki min il əvvəl ölmüş bir adamın bugünkü həyatında rolu olsun?

Bir qədər təəccüblü olsa da, qrup üzvləri bu sahədə biliklərimi yoxlamağı, araşdırma aparmağımı və Məsihin Özü haqqında dediklərinin həqiqiliyinə özümün əmin olmağımı təklif etdilər. Həqiqətən də, bu, asan tapşırıq deyildi. Müqəddəs Yazılar, Məsihin Allahın Oğlu olması və Onun dirilməsi haqqında tarixi faktları araşdırmaq çətin məsələ idi. Beləliklə, məsihçiliyi inkar edən sübutları toplamaq məqsədilə kolleci yarımçıq qoyub, biznesdən qazandığım və qənaət etdiyim pul-lar hesabına Birləşmiş Ştatları, İngiltərəni və Yaxın Şərqi gəzdim. Bu gün belə sübutların yer aldığı kifayət qədər kitab var. Onları kitabxanalarda və internetdə tapmaq olar. Lakin 1950-ci illərdə belə sübutları kitabxanalarda və dünyanın bir çox yerindəki universitetlərdə tapa bilərdiniz. Mən məsihçiliyi gülünc vəziyyətdə qoymaq üçün yola çıxdım. Lakin tapdığım dəlillər həyatımı, demək olar ki, alt-üst etdi.

Bir dəfə axşam çağı araşdırmalara sərf etdiyim ayların yorğunluğu altında London kitabxanalarından birində əyləşmişdim. Qəfil-dən sanki mənə müraciət edən bir səs eşitdim. Adətən qulağıma səs-filan gəlmir. Ona görə də bu səs mənə çox həyəcanlandırırdı və yerimdən oynatdı. Səs dedi: “Coş, çox çalışsan da bir dənə də olsun tutarlı dəlil tapmamısan”. Mən içimdəki cavab vermək istəyimi dərhal boğdum. Axı məqsədim məsihçiliyi qəbul etmək deyildi. İnkər etmək idi. Maraqlıdır ki, həmin gündən başlayaraq mən bu səsi az qala hər gün eşitməyə başladım. Lakin hər dəfə o daha ucadan eşidilirdi. Məsihçiliyi inkər edən materialın içərisinə nə qədər çox baş vururdumsa, tamam əksini sübut edən nəticəyə gəlirdim.

Məqsədim məsihçiliyi gözdən salmaq idi. Lakin araşdırmalarımın nəticəsi olaraq İsanın Allah olduğu və üçüncü gün ölümlər arasından dirildiyi, həmçinin Müqəddəs Kitaba etibar edə biləcəyim qənaətinə gəldim.

Lakin həтта bunun həqiqət olduğunu anlayandan sonra belə, həyatımı Məsihə həsr etmək istəyimi boğmağa çalışdım. Məni başqalarının haqqında nə düşünəcəkləri və məsihçi olmaqla nələri itirəcəyim hissi qorxudurdu. Lakin bu gün, Məsihin Yolunu seçdiyim əlli illik bir dövrdən sonra səmimi qəlblə deyə bilərəm ki, bu, həyatımın ən doğru qərarı idi. Məsihçiliyin həqiqət olduğunu sübut edən dəlillər diqqətimi çəkdi. Lakin ən əsası, səyahətə çıxmazdan əvvəl şahidi olduğum kollecdəki o tələbələrin həyatında bürüzə verən Allah sevgisi ürəyimi fəth etdi.

“DİRİLMƏ VƏ SİZ” – bu kitab üzərində oğlum Şon və mən birlikdə işləmişik. Əgər Məsihə inanırsınızsa, bu sizə imanınızın möhkəm təməl üzərində dayandığına dair konkret dəlillər gətirəcək. Bununla razılaşıdığınız təqdirdə, ola bilsin, bu kitabı məsihçi olmayan dostlarınızla paylaşmaq üzərində düşünəcəksiniz.

Əgər məsihçiliyə şəkk edirsinizsə, sizdən bircə ricam var – bu kitabı qərəzsiz oxuyun. Əgər İsa Allah olduğunu sübut edərək, həqiqətən, ölümlər arasından dirilibsə (bax: Rom. 1:4), onda həyatda Onun Yolu ilə getməkdən vacib bir iş yoxdur. Əgər İsa ölümlər arasından dirilməyibsə, onda itirəcəyiniz bir şey yoxdur – bunu uğursuz bir zarafat bilin.

Bu dünyanı İsa Məsihin dəyişdirdiyi kimi heç kəs dəyişə bilməyib. O, həyatı dəyişmək üzərində hələ də çalışır. İndi isə gəlin dirilməni sübut edən dəlillərə nəzər salaq və onun bizim üçün nə mənə daşdığına baxaq.

I Fəsil

NİYƏ DİRİLMƏ BELƏ VACİBDİR?

Dünyanın yeganə ümidi

Bir xanımın ateist məzmunlu saytlardan birində yazdığı şərhə baxın:

Başımı itirmişəm ... Həmişə əmin idim ki, elm bütün dərdlərimə çarə ola bilər. Lakin əbədi həyat yoxdursa, daha əvvəlki kimi yaşaya biləcəyimə əmin deyiləm. Düşünürəm ki, bu mənasız, qarmaqarışq həyatdan baş çıxarmaq üçün müstəqil olaraq yol aramalı olacağam. Sadəcə, istəyim odur ki, bir nəfər gəlib məni əbədi həyata doğru aparan yola çıxarsın. Hətta elm belə, suallarımı cavablandıra bilmirsə, onda

bunu kim edə bilər?! Həyatımıza mənə qatan nə isə bir ali qüvvə yoxdurmu? Elm deyir ki, yox ... olsun ¹.

Bu qızın ağlından keçən fikirlər sizə tanışdırmı? Bu kədər sizə tanışdırmı? Bu ateist dünyasında baş verənlərin, ümumiyyətlə, mənasının olub olmadığı barədə düşünmüsünüzmü? Hətta dahi filosof Bertran Rassel də belə dünyanın, həqiqətən də, mənasız olduğunu dərk edirdi ².

Ümid – bugünkü mədəniyyətdə çatışmayan bax budur. Əgər bu əzabkeş planetdəki həyatımız yeganədirsə və başqa heç nə yoxdursa, onda yaşamağın, doğrudan da, heç bir mənası yoxdur. Ona görə də bu xanımın dediyi kimi, “müstəqil olaraq yol axtarmalıyıq”. O, qalan hər şeyə mənə qatan bircə şeyin olduğuna inanır – “əbədi həyat”. Bu xanım nə vaxtsa ümid edirdi ki, elm insanların əbədi yaşaya bilməsini təmin etmək üçün bir üsul tapacaq. Lakin vaxt keçdikcə anladı ki, elmin

belə bir bacarığı yoxdur.

Nə vaxtsa bir qrup adam var idi ki, yalnız İnsana ümid edirdi. Onlar əmin idilər ki, O, dünyanı yaxşılığa doğru dəyişməyə qadirdir. Çılgın bir inam ətrafında birləşmiş bir dəstə yəhudi düşünürdü ki, İsa adlı Şəxs Məsihdir və O onları romalıların ağalığından xilas edəcək. Yer üzündə əbədi, həqiqətən saleh olan padşahlıq quracaq. Onların Yeşaya adlı peyğəmbəri qədim yəhudi yazılarında öncədən xəbər vermişdi ki, Məsih gələcək və hər şeyi cənnətdə olduğu kimi bərpa edəcək. Artıq nə müharibələr olacaq, nə zülm, nə qorxu, nə də ölüm (bax: Yeş. 11, 35). Hamı bir-biri ilə sülh içində əbədi yaşayacaq.

Xilaskarları hesab etdikləri Məsihin romalıların qurduğu çarmıxda adi cinayətkar kimi can verdiyini görəndə Onun ardıcılılarının necə bir psixoloji və emosional sarsıntı keçirdiyini təsəvvür edə bilərsinizmi? Bu adamlar Onun ardıcılı olmaq üçün hər şeylərindən keçmiş-

dilər. Lakin budur, O, çarmıxa mıxlanıb. Ölür! Onunla birlikdə isə İsayə olan bütün ümidlər ölürdü. Ola bilsin ki, İsanın ardıcılırları həmin an özlərini eyni ilə bayaq haqqında danışdığımız xanım kimi hiss edirdilər. Həyat tamamilə mənasızlaşmışdı. Artıq ümid yeri qalmamışdı. Sanki düşdükləri axmaq vəziyyətdən çıxış yolu yox idi. Əbədi, ideal həyata aparan yol görünmürdü.

Məcdəlli Məryəm İsa Məsihin həmin ardıcılırlarından biri idi. O, İsanın xidmətini maddi cəhətdən dəstəkləyir və inanırdı ki, O, yer üzünə əbədi həyat gətirmək üçün Allahın seçdiyi həmin Şəxsdir. Bu qadın çarmıxın yanında dayanmışdı və Müəllimi ilə necə qəddarcasına davranıldığını öz gözləri ilə görürdü. Yaşadığı bu sarsıntı sanki onun həyatını kökündən məhv etdi.

Romalılar İsanın öldüyünə əmin olduqdan sonra Onu çarmıxdan çıxardılar və cəsədini varlı bir yəhudiyə verdilər ki, dəfn etsin.

Bu dəhşəti görməmək üçün Məryəm oranı tərk etdi. Qərara gəldi ki, dəfn mərasimi bitəndən sonra İsanın qəbrinin üstünə getsin. Bir bazar səhəri isə Məsihin dəfn olunduğu yerə gəldi. Lakin burada onu daha bir sarsıntı gözləyirdi. Ədalətsiz bir şəkildə edam edilməsi az imiş kimi, İsanın qəbri də açılmış, bədəni isə yoxa çıxmışdı.

Nəşin oğurlandığından qorxan Məcdəlli Məryəm gördüklərini danışmaq üçün İsanın ardıcılıarı olan Peter və Yəhyanın yanına qaçdı. Eşitdiklərindən təəccüblənən, qadının bir sözünə də inanmayan bu iki kişi deyilənlərə əmin olmaq üçün qəbrə tərəf qaçmağa başladı.

Ora çatanda nəşin büküldüyü əzik-üzük kəfəndən başqa heç nə görmədilər. İsanın bədəni heç yerdə yox idi. Özünü itirən və qorxan bu iki şagird öz evlərinə qayıtdı. Məryəm onlardan bir qədər geridə addımlayırdı. Sonuncu dəfə qəbrə baxmaq üçün ayaq saxlayan qadının gördükləri onda çaşqınlığa səbəb

oldu: qəbrin içərisində ağ parlaq geyimdə olan iki mələk əyləşmişdi.

– Niyə ağlayırsan? – mələklər ondan soruşdular.

– Rəbbimi qəbirdən aparıblar, – qadın cavab verdi, – və hara qoyduqlarını bilmirəm (bax: Yəh. 20:13).

Qadın üzünü çevirdi və bu zaman gözləri qarşısında daha möhtəşəm mənzərə açıldı: İsa diri halda onun qarşısında dayanmışdı. Lakin qəribədir ki, İsanı tanımaq əvəzinə, Onu bağbanla səhv saldı. Məsih ona eyni sualla müraciət etdi:

– Ey qadın, niyə ağlayırsan?

Əvvəlki kimi əslində kiminlə danışdığının fərqinə varmayan Məcdəlli Məryəm güclə eşidiləcək səsle dedi:

– Ağa! Əgər Onu Sən aparmısan, hara qoyduğunu mənə söylə, mən də Onu götürüm (Yəh. 20:15).

Onda İsa zərif bir səsle onu adı ilə çağırdı:

– Məryəm!

– Müəllim! – qadın qəfildən Onu tanıyıb qışqırdı (Yəh. 20:16).

İsa Məryəmin qarşısında sağ-salamat, diri olaraq dayanmışdı. Çünki ölüm vəd olunmuş Məsihin qarşısını almaqda acizdir. Allah Onu diriltdi ki, İsa missiyasını başa vursun və xəstə, ölüm ayağında olan dünyaya əbədi həyat bəxş etsin.

Dirilməyə olan ümidimiz

Məsih çarmıxa çəkiləndə sanki hər şey məhv olmuşdu. Ölüm qalib gəlmişdi. Lakin qəbirdə keçirdiyi üç gündən sonra İsa yenidən diri olaraq qayıtdı. Bu xəbər Onun ardıcılarını o qədər həyəcanlandırırdı ki, əvvəlcə eşitdiklərinə inanmadılar. Lakin İsa fiziki olaraq onların yanına gəlib əlindəki və dabanındakı mismar yerlərini onlara göstərəndə vəziyyət dəyişdi. Daha sonra O, üzünü şagirdlərinə tutub hey-rətləndirici sözlər dedi: gələcəkdə İsa kimi onların da dirilmiş bədəni olacaq və bu bədən-

lər xəstəliklərə, qocalmaya və çürüməyə məruz qalmayacaq. Onlarda yerdəki mövcud olmanı mənalı edən böyük ümid yaranacaq. Onlar Allahın hüsurunda əbədi olaraq ölümsüz və əzabsız olan yeni həyat qazanacaqlar.

İnamını itirmiş dünyaya məsihçilərin təklif etdiyi böyük ümid bax budur – ölümdən sonra dirilmə və ağrılardan uzaq, nəhayətsiz sevinc hissi ilə dolu Allahla olan həyat. Saysız-hesabsız tənqidçilərin nə danışmasından asılı olmayaraq, demək olmaz ki, dirilməyə inamın “bizə heç bir faydası” yoxdur. Əslində, o bizə gələcəyimizə olan ümid verir və bir-başə olaraq həm insanlara, həm də Yaradılışa münasibətimizə təsir edir. Bu, yaşadığımız ümitsiz dünyada həyatımıza rəngarənglik qatmaq üçün uydurduğumuz “sabun köpükləri” deyil, əbədi həyata olan inamdır. Bu inam təkzibolunmaz sübutlara əsaslanır. Biz kitabçada həmin təkzibolunmaz sübutlara nəzər salacağıq.

Dirilmənin mühüm əhəmiyyəti

Dirilmənin tarixi fakt olması məsihçi inamının təməlidir. Bu, hər hansı əhəmiyyətsiz iman doğması deyil. Bu, elə imanın özüdür! İsa Məsihin dirilməsi və məsihçilik bir-birindən ayrı qala bilməz. Biri digəri olmadan həqiqi ola bilməz. Məsihçiliyin həqiqiliyinə olan inam, sadəcə, bizim və ya kiminsə inamına olan inam deyil, real olaraq mövcud olmuş Məsihin dirilməsinə olan inamdır. İsanın tarixi fakt olan dirilməsi olmasaydı, məsihçilik təsirsiz dərman kimi bir şey olardı. Fiziki dirilmə olmadıqda Allahı, imanlılar cəmiyyətini və mənəvi qaydalara əməl edilməsi barədə deyilənləri unutmalıyıq. Sadəcə, özümüzə deyə bilərik ki, «...qoy yeyib-içək, çünki sabah öləcəyik!» (1Kor. 15:32).

Digər tərəfdən, İsa ölümlər arasından dirilibsə, onda O elə bu andaca sağdır (1Kor. 15:4) və biz Onu şəxsən tanıya bilərik. Bizim günahlarımız bağışlanıb (1Kor. 15:3) və «Ölüm yox

edildi, onun üzərində qələbə çalındı!» (1Kor. 15:54). Bundan savayı, O, bir dəfə bizim də diriləcəyimizi vəd edir (1Kor. 15:22). Biz Ona ümid edə bilərik, çünki «Allah hər şeyi Onun ayağının altına qoydu» (1Kor. 15:27). İsa bizə qəti qələbə (1Kor. 15:57) və məna ilə dolu həyat verəcək (1Kor. 15:58).

Britaniyalı alim N.T.Rayt dirilmənin niyə imanlılar cəmiyyətində mərkəzi yer tutmasının səbəblərini izah edir:

İlkin məsihçiliyin bizə məlum olan elə bir vahid forması yoxdur ki, – ağıldan iti alimlərin icad etdikləri bəzi formaları çıxmaq şərtilə, – İsanın çarmıxda ölümündən sonra Allahın Onu diriltməsini təsdiq etməsin. Artıq həvari Paulun dövründə, yəni bizə məlum olan ilkin yazılı abidələrdə İsanın dirilməsi, sadəcə, ayrıca götürülmüş, xüsusi çəkiyə malik inam doqması deyil. Dirilmə məsihçi həyatı və fikri ilə çulğalaşmış bir elementdir ³.

İsanın dirilməsinin adi tarixi faktdan daha böyük anlayış olmasına baxmayaraq, o belə fakt olaraq qalır. Biz sonralar bu hadisənin həqiqətən baş verdiyinə dair təkzibedilməz sübutları göstərəcəyik.

Dirilmənin özəl mənası

Ölüm qorxusundan azadlıq

İnsanlar üçün ölümdən qorxmaq adi haldır. Bir anlıq hesab edin ki, artıq həyatda yoxsunuz. Bunu təsəvvür etmək nəinki çətindir, həmçinin qorxuludur. Bəs biz ölümdən niyə qorxuruq? İcazə verin altı səbəb göstərim ⁴:

1. Ölüm sirli və dərkedilməzdir.
2. Ölümü özümüz təkbətək qarşılamalıyıq.
3. Sevdियimiz insanları tərک edirik.
4. Şəxsi ümidlərimiz və arzularımız həyata keçməyəcək.
5. Ola bilsin ki, izziz-tozsuz itəcəyik.
6. Ölüm qaçılmazdır.

Müqəddəs Kitab ölümün emosional ağır

aspektlərindən tam olaraq qurtulacağımıza dair söz verməsə də, bizi məhv edən ölüm qorxusu üzərində qələbənin əlçatan olduğunu deyir. Dirilmə haqqında Müqəddəs Kitab təlimini dərinlən anlamaq bizi qeyri-müəyyənliyə doğru sonuncu səyahətimiz öncəsi canımızı alan qorxu hissindən azad edir.

Dirilmə aydın şəkildə anladır ki, qarşılaşdığımız çətinliklər, məyusluqlar və həyəcanlar nə qədər yorucu, ağır olsa da, keçicidirlər. Başınıza nəyin gəlməsindən, faciənizin və ya dərдинizin nə qədər ağır və dərin olmasından, ölümün sizi və ya yaxınlarınızı necə qarabaqara izləməsindən asılı olmayaraq, dirilmə bizə əbədi xoşbəxt gələcək söz verir.

Ümid və arzularımızın gerçəkləşməsi

Yazıçı-fantast Ayzek Azimov aşağıdakıları yazanda bir çoxlarının ölümədən sonra həyat məsələsi ilə bağlı baxışlarını təsvir edirdi: “Mən ölümədən sonrakı həyata inanmıram. Ona görə də bütün həyatımı cəhənnəmdən, ən

vacibi isə cənnətdən qorxmağa həsr etmirəm. Cəhənnəm əzabları nə qədər ağır olsa da, cənnətdəki cansıxıcılıq ondan da pisdir”⁵.

Nə qədər kədərli olsa da, ölümdən sonrakı həyata belə baxış hətta məsihçilər arasında da geniş yayılıb. Bizim Göylər haqqında təsəvvürümüz bir çox hallarda darıxdırıcı, saatlarla davam edən və maraqsız görünən imanlılar cəmiyyətindəki xidmət obrazı ilə məhdudlaşır. Bəziləri isə gördükləri karikaturalar və eşitdikləri lətifələrdən dolayı Göyləri ağ paltarda buludların üstündə uzanıb, arfa çalacağımız yer kimi təsəvvür edirlər. Elə alınıb ki, bizim tanınmaz halda təhrif edilmiş Göylər haqqında təsəvvürümüz hansısa qroteskə çevrilib və ölümdən sonrakı həyat perspektivi artıq xəyallarımızı ram edə və ya həyatımızı kökündən dəyişə bilmir.

Mən (Şon) bu yaxınlarda tələbələrimə sual verdim: ölümlərinə cəmi üç gün qalsaydı, nə edərdilər? Cavablar arasında paraşütdən

tullanma da, səyahət də, sörfinq də və (əlbəttə ki) cinsi yaxınlıq da var idi. Sonra daha bir sadə sualla müraciət etdim: “Deməli, sizin fikrinizcə, bu dünyada elə həzlər var ki, ölümdən əvvəl mütləq dadmaq lazımdır. Əks halda bir daha bu şans ələ düşməyəcək. Çünki Göylərdə belə şeylər yoxdur?” Bu zaman cəmi iki nəfərdən savayı bütün tələbələr “hə” dedilər. Ölüm-dən sonrakı həyat perspektivi onları kədərləndirir, məyus edirdi.

Əbədi həyata belə səhv baxış insanları qəm-kədərə və günaha batırır. Çoxlarına elə gəlir ki, indi həyatdan zövq almasalar, bir də belə şans ələ düşməyəcək və bu həzzin nə olduğunu ümumiyyətlə bilməyəcəklər. Onlar bu nəzər nöqtəsini ona görə qəbul edirlər ki, şüurlarında Göylərin əslində nəyə bənzədiyinə dair səhv təsəvvürlər kök salıb.

Bizə bir çox hallarda yeni Səma və yeni Yeri ilahiləşdirməyi öyrədirdilər. Bu zaman onları fiziki təbiətlərindən uzaq bir şey kimi təsəvvür

etdirirdilər. Bir çox hallarda insanlar nəyin isə ruhani olduğunu deyəndə həmin şeyin fiziki təbiətə malik olmadığını düşünürlər. Bu, geniş yayılmış yanlışlığa səbəb oldu və Göylər də daxil olmaqla ruhani şeylərin Allahın yaratdığı fiziki şeylərdən daha üstün olduğu təsəvvürünün yaranmasına gətirib çıxardı. Bir çoxları həmçinin inanır ki, biz Göylərdə ruhani varlıqlara çevriləcəyik. Bu zaman onlara elə gəlir ki, hissiyyatımız, tam mənada fiziki bədənımız olmayacaq. Bu baxış Müqəddəs Kəlamı fiziki və ruhani olana ayırmaqla bölücülüyə aparıb çıxarır. Çoxları yalnız ruhani olanın yaxşı, fiziki olanın isə müvəqqəti, birdəfəlik, hərdəsa hətta təhlükəli olduğunu hesab edir.

Belə fikirlərin ciddi mənfi cəhəti var. Belə əqidə sahibləri Allahın fiziki yaradılışla məşğul olduğu hər bir günün sonunda Özü tərəfindən yaratdıqlarının “yaxşı” olduğunu bəyan etdiyini unudurlar. Atom və molekulardan, hüceyrə və torpaqdan yaratdığı hər bir şeyi

O, “yaxşı” adlandırırdı. Yeni Səma və yeni Yer yalnız ruhani (yəni qeyri-fiziki) ola bilməz. Çünki bizim fiziki bədənimiz diriləcək. Qeyri-fiziki dirilmə isə rəngsiz göy qurşağı kimidir. Biri digərini təkzib edir. Həvari Paul bizim sizinlə dirilməmizi təsvir edəndə belə deyir:

“Sizə bir sirr açmaq istəyirəm: hamımız vəfat etməyəcəyik, amma son şeypur çalınanda bir andaca, bir göz qırpımındaca hamımız dəyişiləcəyik. Çünki şeypur çalınacaq, ölümlər çürüməzliliklə diriləcək, bizsə dəyişiləcəyik. Çünki bu çürüyən bədən çürüməzliyə, bu ölümə düşər olan bədən ölməzliyə bürünməlidir. Çürüyən bədən çürüməzliyə və ölümə düşər olan bədən ölməzliyə büründükdə «Ölüm yox edildi, onun üzərində qələbə çalındı!» deyər yazılmış söz yerinə yetəcək” (1Kor. 15:51-54).

Həvari Paul demir ki, biz bədənsiz ruh olacağıq. Əslində, tam əksini deyir. Biz bədənə malik olacağıq – indi malik olduğumuz bədənə

oxşar əsl bədənə. Lakin onlar ölümsüz olacaqlar. Bu bədənələr bir daha xəstəliklərin, yaş və ölümün vurduğu zərərdən əziyyət çəkməyəcəklər və onlar heç vaxt ölməyəcəklər. Onlar hər bir hissəciklərinə qədər tam mükəmməl olacaqlar. Bu hissəciklər qeyri-adi gözəl, inanılmaz güclü, çox sağlam olmaqla yanaşı, ölümə və qocalığa tabe olmayacaqlar.

İndi yaşadığımız dünya Allahın bizə yeni Səma və yeni Yer ənam edəcəyi vaxt hiss edəcəyimiz sevinc və həzzin oxşarını görməyə imkan verir (Vəhy 21). Özünün “Göylər” adlı kitabında Rendi Alkorn bunu belə izah edir: “Bütün həyatımız boyu yeni Yer arzusunda olduq. Hər dəfə suda, küləkdə, güldə, maralda, kişidə, qadında və ya uşaqda gözəllik görəndə Göylərin oxşarını sezmış oluruq. Yeni Yer Eden bağı kimi qeyri-adi zövq, ecazkar gözəllik, dolğun insani münasibətlərin və insan sevincinin dolaşdığı bir məkan olacaq”⁶. Biz bekarçılıqdan darıxıb nə işlə məşğul olacağımızı bilmə-

dən, hər hansı steril mühitdə yaşamayacaq və ya sonsuz buludların üzəri ilə süzməyəcəyik. Biz tamamilə yeni bir Yerdə yaşayacağıq – o indiki Yerə oxşayacaq, sadəcə, qasırğalardan, zəlzələlərdən, quraqlıq, sel və ya istənilən digər təbii fəlakətlərdən uzaq olacaq. Hər şey asan və sadə yolla inkişaf edəcək, alaq otları və tikanlar isə yerli-dibli olmayacaq. Heyvanlar bizə zərər vurmayaqlar, əksinə, öz rəhbərləri və hamiləri sayıb şəfqətlə bizə sarı boylanacaq.

Yeni Yerdə həyatımızı tam incəliyinə qədər təsəvvür edə bilməsək də, bir məsələdə tam əmin ola bilərik: Allah bizi sevinmək üçün yaradıb. O bu Yeri bizim xoşbəxtliyimiz və həzz almağımız üçün yaradıb. İndi bütün sevinclərin insan üsyanı ilə təhrif olunmasına baxmayaraq, Onun niyyəti elədir ki, bu sevinclərin heç biri itirilməsin. Yaradılan hər bir şey bərpa olunacaq. Bizə qarşı dərin sevgisi olduğundan O, yaradılışdan əvvəl bizim üçün düşündüyü bütün həzləri dadmağımızı istəyir.

II Fəsil

DİRİLMƏNİN HƏQİQƏTƏN BAŞ VERDİYİNƏ ƏMİN OLA BİLƏRİKMI?

Bu, həqiqətdir? Buna inanmaq olar?

İsanın dirilməsi ya olub, ya da olmayıb. Bu, obyektiv reallıqdır. Ona görə də o, bir nəfər üçün həqiqət, digəri üçün yalan ola bilməz.

Bunu haradan bilirik? Mən (Şon) bir dəfə tələbələrimlə bir eksperiment həyata keçirdim. Onların qarşısına içərisində şüşə kürələr olan qab qoydum və soruşdum: “Qabda neçə kürə var?” Onlar düşünmədən müxtəlif cavablar verməyə başladılar. Hərə bir söz dedi: 221, 168 və s. Mən onlara doğru rəqəmi (188) deyəndən sonra yenidən soruşdum: “Hansı-
nızın cavabı doğruya yaxındır?” 168 rəqəmi-

nin qabdakı kürələrin sayına yaxın olduğunu biləndə tələbələr kürələrin sayının şəxsi mülahizələrdən asılı olmayan obyektiv fakt olduğu ilə razılaşıdılar.

Daha sonra peçenye qutusunu götürdüm. Hər tələbəyə bir peçenye verdim və soruşdum: “Hansı daha dadlıdır?” Gözlənilməli kimi, tələbələr sualın mənasız olduğunu hesab etdilər. Çünki nəyin dadlı, nəyin isə dadsız olması haqqında hərənin öz fikri var. “Tamamilə doğrudur, – deyə yekunlaşdırdım, – dadlılıq bu və ya digər şəxsin zövqü ilə müəyyən edilir. Bu, obyektiv fakt yox, subyektiv fikir və ya şəxsi məsələdir”.

Daha sonra soruşdum: “Dini iddianı şübhə qabdakı kürələrin sayı kimi obyektiv fakt adlandırmaq olarmı? Yoxsa onlar bu və ya digər peçenyeyə verilən üstünlük kimi şəxsi fikir məsələsidir?” Tələbələrin çoxu razılaşıdı ki, dini iddialar daha çox dad məsələsində verilən üstünlük kateqoriyasına aiddir. Bun-

dan çıxış edərək, məsihçiliyin obyektiv iddialarının müzakirəsinə başladıq. Mən ona diqqət çəkdim ki, məsihçilik obyektiv tarixi faktlara əsaslanır. Bu fakt isə Məsihin dirilməsidir. Tələbələrimə xatırlatdım ki, insanların çoxu İsanın dirilməsi ilə bağlı tarixi faktları inkar edə bilər. Bu iddialar isə “sənin üçün həqiqətdir, mənim üçün isə yalan” olanlardan deyil. Qəbir üçüncü gün ya boş idi, ya da boş deyildi – üçüncü variant yoxdur. Kimsə İsanın dirilməsinin insanı dəyişmə gücünü dərk etməsindən əvvəl anlamalıdır ki, qarşılaşdığı şəxsi zövq məsələsi deyil, obyektiv faktdır.

“İsa ölülər arasından dirilibmi, yoxsa yox” sualına düzgün cavabın axtarışına necə başlamalı? Tənqidi düşünən tarixçi şahidlərin sözlərinin həqiqiliyini yoxlamağa başlayacaq. İsanın məhz çarmıxa çəkilməsi nəticəsində öldüyünə əmin olacaq, dəfn prosedurlarını araşdıracaq və qəbrin boş olması və üçüncü gün İsanı diri gördükləri barədə məlumatın

səhihliyini yoxlayacaq. Daha sonra hadisələrin bütün mümkün alternativ izahını araşdırmaq yaxşı olardı. Maraqlıdır, elə deyilmi? Belə olan halda daha da irəli gedək. Çünki kitabçanın qalan hissəsində məhz bununla məşğul olacağıq.

Möcüzələr barəsində olan rəvayətlər faktın həqiqiliyini şübhə altına sala bilərmə?

Lakin dirilməni sübut edən dəlilləri açıq şəkildə öyrənməzdən əvvəl, ilk növbədə, möcüzənin, ümumiyyətlə, mümkün olub-olmadığını araşdırmalıyıq. Əgər möcüzələrin mümkünlüyü şübhəlidirsə, dirilmə baş verə bilməzdi. Biz isə baş verən hadisələrin izahını verə biləcək təbii səbəblərlə məşğul olmalı olardıq. Lakin qərara alsaq ki, möcüzələr mümkündür, onda heç bir qərəzsiz növbəti sübutların müzakirəsi üçün açıq ola bilərik.

Araşdırmamız boyu yaxşı olar ki, Əhdi-Cədid tədqiqatçısı olan doktor Kreyq Blomberqin göstərdiyi iki vacib fikri diqqətə alaq:

Möcüzələr barədə rəvayətlərin həqiqiliyi məsələsinə gələndə, hətta ən qatı imanlının belə skeptiklə bölüşməli olduğu bəzi intuitiv hisslər var. Üstəlik, hətta möcüzələrin mümkün olduğu ilə razılaşan adam belə, hər qərribə fəvqəltəbii hadisənin baş verməsi barədə hekayələrə inanmağa tələsmir ¹.

Başqa sözlə, hər dəfə bizim üçün adi olan təbiət qanunları ilə daban-dabana zidd hər hansı hadisə barədə eşidəndə adət etdiyimizə uyğun olaraq ona şübhə ilə yanaşırıq. Ona görə də eşitdiklərimizlə təbiətdə baş verənləri müqayisə etməyə çalışırıq. Axı heç kəs axmaq yerində görünmək istəmir. Biz bilirik ki, təbiətdə nə baş verirsə, proqnozlaşdırılan olur, qəbul edilmiş qaydalara uyğun olaraq baş verir.

Bununla yanaşı, adət etdiyimiz hadisələrdən fərqləndiyi üçün möcüzələri inkar etməməli, belə hadisələr barədə şəhadətlərə

şübhə ilə yanaşmamalıyıq. Faktları diqqətlə araşdırmadan araşdırmanın nəticəsinin necə olacağını qeyri-elmi yolla həll etmək çox bəsit olardı. Nümunə kimi bir hadisəyə nəzər salaq. XVIII əsrin sonunda Qərb dünyası ilk dəfə olaraq ördəkburun adlı heyvanın da olduğunu öyrəndi. Avstraliyanın bu endemik sakini dovşan boydadır. Üstü tüklü, pəncələri isə pərdəlidir. Buna baxmayaraq yumurtlayır. Yəni sürünənlər kimi çoxalır. İlk dəfə ördəkburunun dərisini Avropaya gətirəndə bu xəbər böyük bir hay-küyə səbəb olmuşdu. Bu nədir – məməlidir, yoxsa sürünən? Nümayiş etdirilən dəriyə, ördəkburunu gözləri ilə görən şəxslərin söhbətlərinə baxmayaraq, heyvan adamlarda elə qəribə təəssürat yaratmışdı ki, London sakinləri danışılanlara inanmırdılar. Hesab edirdilər ki, onlara fırıldaq gəlirlər.

Yalnız hamilə ördəkburunu güllələyib Londona gətirdikdən və burada arzu edənlər onu öz gözləri ilə gördükdən sonra adamlar

yavaş-yavaş bu heyvan haqqında söhbətlərin həqiqiliyinə inanmağa başladılar. Lakin o ana qədər bir çox dahilər belə, ördəkburunun varlığına inanmaq istəmirdilər. Digərləri isə onun fiziologiyasının unikallığına dair sözlərə şübhə ilə yanaşırdılar. Məsihçi nəzəriyyəçi Ros Kliffordun sözlərinə görə, problemin kökündə “bu faktın bəzi adamların dünyamız haqqında təsəvvürlərinə uyğun gəlməməsi dayanırdı. Ona görə də bu adamlar faktı inkar edirdilər. Baxmayaraq ki, dəlillər toplusu bunun tam əksini deyirdi”².

İnsanların ördəkburunla bağlı reaksiyaları çoxlarının dirilməyə olan reaksiyasına tam bənzəyir. Çoxları dirilməyə dair dəlilləri qəbul etmək istəmir. Çünki belə mənzərə onların təsəvvürlərinə uyğun gəlmir. Aydınadır ki, belə reaksiya hadisələrə obyektiv baxmaq bacarığının olmamasını ifşa edir. Bununla da sübutların araşdırılması zamanı qərəzin sağlam düşüncə tərzinə üstün gəlməsinə imkan verir.

Hərtərəfli araşdırma aparmadan “möcüzələr baş verə bilməz”, ya da “möcüzələr baş verir” kimi nəticələr çıxarmazdan əvvəl neytral mövqe tutmağa çalışmalıyıq. Belə mövqe təsdiq edir ki, möcüzələr ya baş verir, ya da baş vermir. Belə olduqda şəhadətləri obyektiv araşıra və bu şəhadətlərin bizi hara apardığını görə bilərik.

Kreq Blomberq həm elmin qanunauyğunluqlarını, həm də möcüzələrin baş verdiyi fikrini müdafiə edənlərin mövqeyini belə izah edir:

“Fizikanın heyvətəməz dərəcədə inkişaf etməsinə baxmayaraq, hələ heç kəs sübut etməyib: əgər yəhudilər və məsihçilər tərəfindən ənənəvi olaraq qəbul edilən tərzdə Allah varsa, nə üçün O, bəzi hallarda təbiətin adətən dəyişməz olan qanunlarının gedişatını dayandırmır və ya bu qanunları pozmur. Əvvəlki dövrlərdən fərqli olaraq fizika elmi hazırda, çox

güman ki, müəyyən mənada Allahın varlığını qəbul edir ³.

Doktor Norman Qeysler bunu aşağıdakı kimi şərh edir:

Möcüzələrə inam elmi metodologiyasının tamlığını pozmur. Bu inam yalnız elmi metodologiyanın mütləq hakimiyyətinə son qoyur. Həqiqətdə isə o deyir ki, elm hər baş verən hadisəni təbii hadisələr kimi izah etmək gücündə deyil. Elm yalnız mütəmadi baş verən, təkrarlanan və/və ya proqnozlaşdırılan hadisələrə izah verə bilir ⁴.

Əgər Allahın varlığını inkar ediriksə, demək möcüzələr də baş vermir. Lakin ateizmin əlində bunu sübut edən təkzibedilməz dəlillər olmadığı üçün nəinki Allahın dünyanın işlərinə qarışdığına inanmalı olduğumuza hazır olmalıyıq, həm də Onun bunu etdiyini deyən şəhadətlərə də diqqət yetirməliyik.

Tarixin təsdiqi

Boş qəbir, kəfən, girişdə qoyulmuş daşın kənara düşməsi və İsanın zühuru – bütün bunlar fantaziyadır, yoxsa reallıq. Deməli, həmin ilk Pasxada əslində nə baş verdiyini müəyyən etmək üçün tarixi araşdırmaya ehtiyac var.

İsanın ölümü və dirilməsinə dair şəhadətlərə qərəzsiz, ədalətlə və obyektiv yanaşmalıyıq. Bu məsələyə dair bizim daşlaşmış təsəvvür və qənaətlərimizin olmasına baxmayaraq, onların bu araşdırmaya təsir etməsinə imkan verməməliyik. Qoy şəhadətlər özləri bu barədə danışsın. Tarixçi alim Ronald Sayder yazır: “Bizim birbaşa iştirak etmədiyimiz hər bir hadisəyə dair təkzibolunmaz dəlillər tələb etməyə haqqımız var. Lakin reallıq barədə məhdud təcrübəmizə əsaslanaraq hökm çıxarmamalıyıq. Mən ehtimal edirəm ki, əlimizdə Nazaretli İsanın dirilməsinin xeyrinə dair şəhadətlər var”⁵.

Burada etmək istədiyimiz yeganə şey – Müqəddəs Yazıların ilhamlanaraq yazıldığını yox, onların tarixi mənada dəqiq və həqiqi olduğunu sübut etməkdir. Oxucu özü üçün belə qənaətə gələ bilər ki, Müqəddəs Yazılar ilahi ilhamdan gəlib. Lakin belə nəticə İsanın həyatını, ölümünü və dirilməsini tarixi hadisə kimi araşdırmaq üçün zəruri sayılır.

İsanın dirilməsi faktı tarixdəki digər başqa hadisələrə tətbiq edilən kriteriyalara uyğun olaraq araşdırıla bilər. İlk imanlılar cəmiyyətində inam real hadisələrin şahidi olan insanların sözlərinə əsaslanırdı. Məsələn, Müjdəçi Luka yazır:

“Çoxları aramızda baş vermiş hadisələrin tarixçəsini yazmağa cəhd göstərib. Əvvəldən bəri Kəlamı öz gözləri ilə görənlər və Ona xidmət edənlər bu hadisələri bizə nəql etdiyi kimi mən də əvvəlcədən hər şeyi diqqətlə araşdırıb bunları sənə ardıcılıqla yazmağı münasib bildim. Belə

ki sən öyrəndiyin şeylərin doğru olduğunu biləsən” (Luka 1:1-4).

Luka real tarixi hadisələri yazmağı düşünürdü.

Şahidlərin danışdıqları

Məsih haqqındakı Əhdi-Cədid şəhadətlərini inandırıcı edən səbəblərdən biri onların hadisələrin şahidləri tərəfindən yazılması və ya şahidlərin sözlərinə əsasən yazılmasıdır. Tarixçi Luis Qotteçok ilkin mənbənin həqiqiliyinin araşdırılmasına dair əsərində belə yazır: “Həqiqəti demək bacarığı, əsasən, şahidin hadisədə nə qədər yaxından iştirak etməsindən asılıdır. Yaxınlıq burada həm coğrafi, həm də xronoloji mənada başa düşülür”⁶. Əhdi-Cədid müəllifləri, sadəcə, kimdənsə eşitdiklərini təkrarlamırdılar, həm də bir çox hallarda öz gözləri ilə gördükləri, şəxsən araşdırdıqları hadisələri xəbər verirdilər:

- Peterin İkinci Məktubunda (1:16) deyir-

lir: “Rəbbimiz İsa Məsihin qüdrətini və zühurunu sizə bildirərkən uydurma əfsanələrə əsaslanmadıq. Amma öz gözümlə Onun ululuğunun şahidləri olduq” (kursiv bizimdir – C. və Ş. M.).

- Yəhyanın Birinci Məktubunda (1:1) deyilir: “Biz Həyat Kəlamını elan edirik; bu həmin Kəlamdır ki, başlanğıcdan var idi və biz Onu eşitdik, gözlərimizlə gördük, seyr etdik və əllərimizlə hiss etdik”.
- Luka yazır ki, İsa “Ölüm əzabını çəkəndən sonra həvarilərə çoxlu inandırıcı dəlillərlə Özünü diri olaraq göstərdi. O, qırx gün ərzində onlara görünərək Allahın Padşahlığı barədə danışdı” (Həv. 1:3).
- Həvarilərin İşləri Kitabında həvari Petrin (2:32) şəhadəti verilir: “Allah bu İsanı ölümdən dirilti və hamımız buna şahid olduq” (kursiv bizimdir – C. və Ş. M.).

- Müjdəçi Yəhya yazır: “Bunu görən adam özü şəhadət edir və onun şəhadəti doğrudur, sizin də iman etməyiniz üçün həqiqəti söylədiyini bilir” (Yəh. 19:35).

Məzhəblərinə görə təhdid edilsələr də, döyülüb həbsxanaya atılsalar da, bəziləri hətta qətlə yetirilsə də, həvarilər şəhadət verməkdə davam edərək İsanın dirilməsinə dair inanmalarından dönmədilər. Həvarilərin İşləri Kitabının ilk fəsillərində aydın şəkildə göstərildiyi kimi, həvarilər təqib olunsalar da, dirilən Məsihi bəyan edirdilər. İsanın ölülər arasından dirildiyinə bütün varlıqları ilə inanaraq həyatlarını könüllü şəkildə təhlükəyə atırdılar. Məsələn, Yerusəlimdə əhali qarşısında dirilməni vəz etdiyinə görə dini liderlər həvariləri təhdid edirdilər. Sonra isə tutub həbsxanaya atırdılar. Bununla belə, Peter və Yəhya buna belə cavab verdilər: “Özünüz qərar verin, Allaha deyil, sizə qulaq asmaq Allahın gözündə nə qədər doğrudur? Axı eşidib-gördüklərimizi

deməyə bilmərik” (Həv. 4:19-20).

Həvarilərdən hansınınsa imanından əl çəkdiyinə dair heç bir fakt yoxdur. Dəqiq bilirik ki, onlardan bəziləri ölümü bundan üstün tutdular ⁷. Belə faktlar dirilmənin həqiqətən baş verdiyini təsdiq etməsə də, aşkar şəkildə göstərir ki, həvarilər ona, həqiqətən də, inanırdılar. Onlar yalançı deyildilər ⁸.

Şəhadətlər arasındakı fərqlər onların tarixi fakt olduğunu şübhə altına alırmı?

Ola bilsin ki, Müjdədə rast gəldiyimiz İsanın dirilməsinə dair mətnlərin həqiqiliyi əleyhinə ən çox yayılmış etiraz növü onların bir-biri ilə ziddiyyət təşkil etməsi və buna görə də etibarlı tarixi fakt kimi qəbul edilə bilməməsi fikridir. Məsələn, dörd Müjdədə ölülər arasından dirilən İsanı görən ilk şəxsin Məryəm olduğu bildirilir. Lakin 1 Kor. 15:5-də isə ilk şahidin Peter olduğu deyilir. Müjdəçi Mark deyir ki, İsanı məsh etmək üçün qəbrə tərəf gedən qadınlar “qəbrə girib sağ tərəfdə ağ xalat

geyinmiş bir gəncin oturduğunu gördülər və heyratə gəldilər” (Mark 16:5). Müjdəçi Matta yazır ki, mələyin paltarı “qar kimi ağ idi” (Mat. 28:3), həvari Lukada isə oxuyuruq ki, “şimşək kimi parıldayan paltar geymiş iki kişi qəflətən onların qarşısında peyda oldu” (Luka 24:4). Məgər bu mətnlər bir-birini təkzib etməklə, həqiqiliklərini şübhə altına atmırlarmı?

Yox. İddialar fərqlənə bilər, bununla belə, bir-biri ilə ziddiyyət təşkil etməyə də bilər. Hər birinin həqiqiliyini şübhə altına qoymadan, bu fərqləri izah etmək olar. Deməli, sübutlar gətirmək yükü iddianın həll olunmayacaq dərəcədə ziddiyyətli olduğunu hesab edənin üzərinə düşür.

Baxmayaraq ki, dörd Müjdədə, həqiqətən də, çətin anlaşılan yerlər var, alimlər bunların tam ziddiyyət təşkil etdiyi barədə nəticə çıxarmağa tələsməməlidirlər. Hazırda alimlərin çoxu belə qənaətə gəlib ki, Müjdə antik yunan-Roma tərcümeyi-hal janrında yazılıb. Bu janr

müəlliflərə hadisələrin şərhində insanların adi həyatda söhbət zamanı nümayiş etdirdikləri müvafiq çeviklikdən istifadə etmələrinə imkan yaradırdı. Məsələn, Luka müxtəlif hadisələrin ötürülməsini sadələşdirmək üçün zamanın qısaldığı “telekopiya” adlanan üslubdan istifadə edir. Xüsusən o, dirilmənin, dirilən Məsihin zühurunun və Onun göylərə çəkilməsi müddətini qısaldır. Bu zaman elə təsəvvür yaranır ki, bütün bu hadisələr bir gündə – Pasxada baş verib. Lakin Yəhyanın Müjdəsi göstərir ki, belə deyil. Bunu ziddiyyət adlandırmaq olarmı? Xeyr. Sadəcə, Müjdəçi Lukanın müraciət etdiyi belə “qısalma” yunan-Roma tərcümeyi-hal janrında olan adi yazı üslubudur. Belə fərqləri ziddiyyət adlandırmaq Müjdənin həqiqiliyini şübhə altına salmaq yox, sadəcə, janrın incəliklərini bilməkdir.

Mərhum Əhdi-Cədid araşdırmaçısı Con Uenem özünün “Pasxanın sirri” kitabında İsa-

nın dirilməsi ilə bağlı hadisələrin qəbul edilən dərəcədə uzlaşdırılmasını təklif edir. Müjdə mətnlərini dərindən araşdıran müəllif belə qənaətə gəlir:

Müjdə müəlliflərinin dürüst və məlumatlı adam olduqlarına dair məndə heç bir şübhə yox idi ... lakin mən bütün yazılanların hər detalına qədər tam doğru olduğuna dair baxışların da tərəfdarı deyildim. Həqiqətən də, dirilmənin tarixçəsini araşdırdığım ilk illərdə bu ziddiyyətlərin həll edilməz olduğuna dair təəssüratın təsiri altında idim...

Oxuya biləcəyim hər şeyi nəzərdən keçirdikdən və yunan dilində olan mətni dərindən araşdırdıqdan sonra tədricən aşkar etdim ki, əslində mübahisəli görünən yerlərin çoxu haradasa uyğun gəlir. İndi isə mənə elə gəlir ki, dirilmə haqqında bu mətnlər dərin təəssürat oyada bilmək bacarığı ilə hadisələrin dəqiq və tərəfsiz

şərhinin yaxşı məlum olan xarakteristikasını nümayiş etdirir. Çünki araşdırma öləri aparıldıqda onlar olduqca ziddiyyətli görünür, lakin dərindən baxdıqda bütün detallar tədricən yerini alır ⁹.

Aralarında fərqlərin olmasına baxmayaraq, dirilmə barəsindəki hekayətlərin ciddi analizi onların arasında gizli bir tamlığın olduğunu göstərir. Filosof Stiven Devis qeyd edir:

Detallardakı fərqlərə baxmayaraq, dörd müjdəçinin hər biri bizim başlıca fakt adlandıra biləcəyimiz bir şeylə razıdır. Onların hamısının yekdil fikri budur ki, həftənin ilk günü səhər tezdən aralarında Məcdəlli Məryəmin də olduğu bir qrup qadın qəbrin yanına getdi; onlar qəbri boş tapdılar; mələyi və ya mələkləri gördülər və onlara deyildi və ya onlara başqa bir yolla bildirildi ki, İsa sağdır. Həmçinin Müjdəçi Yəhya və ən azı bir

“sinoptik” * Müjdə müəllifi arasında aşağıdakı bəndlər üzrə çox maraqlı bir yekdillik var: qadınlar Peterə və/və ya başqa şagirdlərə gördükləri barədə xəbər verdilər, Peter qəbrə tərəf getdi və onu boş gördü, dirilən İsa qadınların qarşısında zühur etdi və onlara şagirdləri üçün nəsihət verdi ¹⁰.

Şəhadətlərdəki aşkar uyğunsuzluq onların etibarlılığına sübut ola bilərmi?

Bəzi hüquqşünaslar, filosoflar, tarixçilər, jurnalistlər və başqa tədqiqatçılar aşkar ediblər ki, bu uyğunsuzluqlar Müjdəni qiymətdən salmaq əvəzinə onu, əksinə, təsdiq edib. N.T. Rayt qeyd edir ki, faktların uzlaşmaması və Müjdədəki mətnlərdə çoxlarının qeyd etdiyi

* Yəni ilk üç Müjdənin müəllifi olan Matta, Mark və Lukanı həmçinin yunan dilində “sinoptikos” kimi səslənən “sinoptik” adlandırırlar, çünki bir çox hallarda onlar bir-birini təkrarlayırlar. Bunu Yəhyanın Müjdəsi haqqında demək olmaz. Onun Müjdəsi digərlərindən məzmun və stilistika baxımından fərqlənir. – Tərcüməçinin qeydi.

hadisələrin şərhindəki xəyali “tələskənlik” onların qiymətini daha da artırır. “Şahidin dedikləri məhz belə səslənməli və görünməlidir” ¹¹.

Doktor Pol Mayer belə qənaətə gəlib ki, “dirilmə barədə mətnlərdəki variasiyalar onların uyğunluğuna şübhə yaratmır, əksinə, onları təsdiq edir. Bu, aşkar şəkildə göstərir ki, başlanğıcını müəyyən hadisədən götürən, bir-birindən asılı olmayan bir neçə ənənə mövcud olub. Bu hadisə isə baş verməli idi ki, onları meydana gətirsin” ¹².

İndi isə gəlin həmin ilk Pasxa günü baş verənləri anlamaq üçün izaha ehtiyacı olan bəzi şəhadətlərə nəzər salaq.

III Fəsil

DIRİLMƏNİN SÜBUTU

**Həqiqətənmi İsa ölüb, dəfn
edilib və dirilib?**

Məsihin çarmıxa çəkilməsi və ölümü

Yəhudilər İsanın Öz dirilməsini öncədən xəbər verdiyi barədə məlumatlı idilər. Onun ardıcılarının İsanın guya ölməsi, sonra isə dirilməsi üçün əllərindən gələni edəcəklərindən qorxan yəhudilər Onun ölü olması və ölü olaraq qalmasına əmin olmaq üçün hər şey etdilər. Bu tədbirlərdən biri çarmıxa çəkilmək yolu ilə edam idi. İsanın cəzalandırılması səhnəsi qəddar, şübhəsiz və nümayişkarənə olmalı idi.

Çarmıxa çəkilmənin qəddarlığı

Çarmıxa çəkilmə Məsih dövründə adi edam üsulu idi. Siseron onu “işgəncələrin ən qəddarı və iyrənci” və “qul üçün ən son cəza növü” adlandırırdı ¹. Bu edam üsulu o qədər dəhşətli və alçaldıcı idi ki, romalılar onu öz vətəndaşları üçün tətbiq etmirdilər. Yalnız qullar və ya digərlərini qorxutmaq, üsyanların qarşısını almaq üçün qiyamçılar çarmıxa çəkilməklə edam olunurdular. Adətən siyasi motivlərlə həbs edilmiş şəxslər çarmıxa çəkilirdilər.

“Ağrı dözülməz idi, – tibb elmləri doktoru Aleksandr Meterel qeyd edir. – Əslində, onu nə cürsə təsəvvür etmək belə çətindir; yeni *excruciating*** sözü də buradan yaranıb: Hərfi mənada çarmıxdan [çıxarılan] mənasını verir. Bir düşünün: yeni bir söz uydurmaq lazım gəldi. Çünki leksikonda çarmıxın yaşatdığı ağrıların dəhşətini ötürməyə qadir söz yox idi” ².

** *Excruciating* (ing.) – dəhşətli, dözülməz; latıncadan *excruciare* < *cruciare* (dürtmək) < *crux* (çarmıx). – Tərcüməçinin qeydi.

Qamçılama qaydası

Adətə görə, məhkəmə tərəfindən çarmıxa çəkilməklə edam hökmü çıxarıldıqdan sonra müttəhimi dirəyə sarıyırdılar. Cinayətkarın üzərindəki paltarları çıxarırdılar. Daha sonra huşunu itirənədək qamçılayırdılar. Müjdədə deyilir ki, çarmıxa çəkilməzdən əvvəl İsanı qəddarcasına qamçılamışdılar (Yəh. 19:1; Mat. 27:26; Mark 15:15).

Bu zaman istifadə edilən qamçının müxtəlif uzunluqda dəri qayışların toparlandığı çox ağır dəstəyi vardı. Bu qayışlara iti, yanları itilənmiş sümük parçaları və qurğuşun bağlanırdı. “Amerika Tibb Assosiasiyasının jurnalı”ndakı məqalədə bu barədə deyilir:

Romalı əsgərlər qurbanın kürəyini var gücləri ilə qamçıladiqca dəmir kürəciklərin zərbəsindən qapalı zədələr yaranırdı. Qayışlar və qoyun sümüklərinin parçaları isə dəriyə və dərialtı toxumaları parçalayırdılar. Daha sonra, qamçılama davam

etdikcə, dərinin altında olan skelet toxumaları dağılırdı. İnsanın bədənini yerə atılmış, qan içində titrəyən ət parçasına çevrilirdi ³.

Lazımı tibbi müdaxilə olmadan dəridəki və əzələlərdəki belə cırılmış yaralar bir neçə saat, uzağı bir neçə gün ərzində insanın ölümünə səbəb ola bilərdi.

Çarmıx necə öldürürdü

Çarmıxa çəkilən adam nəfəs almaqda çətinlik çəkirdi. Normal nəfəs almaq və ya vermək üçün əlləri və ayaqları ilə dartınmalı idi ki, bu da olmazın ağrılara səbəb olurdu. Tədricən bu cəhdlər və qanaxma insanı o qədər zəiflədirdi ki, nəfəs ala bilmir və boğulurdu.

Romalılar qurbanın ölümünü tezləşdirmək istəyəndə, adətən, çarmıx edamının yekunlaşdırılması metodu belə olurdu: qurbanın ayaq sümükləri dəyənəklə sındırılırdı. Bundan sonra adam nəfəs almaq üçün ayaq

hərəkətləri edə bilmirdi. Sümükləri sınıandan sonra ölüm qaçılmaz olurdu. Məsihlə yanaşı çarmıxa çəkilmiş iki quldurun ayaq sümükləri sındırılmışdı. Lakin Məsihin ayaq sümüklərinə zərbə vurmamışdılar. Çünki cəlladlar Onun öldüyünü görmüşdülər.

Qanın və suyun axması

Romalılar İsanın öldüyünü görəndən sonra onlardan biri nizəsini İsanın böyrünə soxdu. Bu vaxt “o anda oradan qan və su axdı” (Yəh. 19:34). İngilis müəllif Maykl Qrin baş verənlərin məğzini belə izah edir:

Şahidin sözlərindən belə məlum olur ki, İsanın deşilmiş böyründən “qan və su” axdı (Yəh. 19:34-35). Şahid bu fakta xüsusi diqqət yetirir. Əgər İsa sağ olsaydı, nizəni Onun bədəninə soxandan sonra hər dəfə ürək vuranda qan fışqırmalı idi. Şahid isə, əksinə, bədəndən çıxan fərqli, sulu laxtadan başqa yarımmaye qara qan laxtası

da görmüşdü. Əsas damarlardakı qanın bu qədər laxtalanması tibbi baxımdan aşkar ölüm faktından xəbər verir. Bu, adamı daha çox təsirləndirir. Çünki müjdəçi bu faktın patoloqoanatom üçün nə dərəcədə önəm kəsb etdiyini çətin ki, anlaya bilərdi. Nizənin zərbəsindən yaranan “qan və su” – bu, İsanın həmin an artıq ölü olduğuna dair təkzibedilməz sübutdur ⁴.

İsanın nəşi Arimateyalı Yusifə təhvil verilməzdən əvvəl Pilat Onun öldüyünə əmin olmaq istəyirdi. Yalnız edama rəhbərlik edən yüzbaşı Pilatı İsanın öldüyünə əmin etdikdən sonra o, nəşin çarmıxdan çıxarılmasına icazə verdi.

İsa dəqiq ölmüşdü. Tarixçilərin çoxu buna qətiyyənlə şübhə etmir. Doktor Qeri Xabermas qeyd edir ki, qeyri-məsihi mənbələrdə İsanın həmin an öldüyünü sübut edən çoxlu təkzibedilməz faktlar var. Bu mənbələrə Korneli Tasi-tin (b.e. 55-120-ci illər) hekayətini (bir çoxları onu qədim Romanın ən böyük tarixçilərindən

biri hesab edir); yəhudi yazıçı və tarixçi İosif Flavinin (b.e. 37-97-ci illər) əsərlərini; həmçinin Yəhudi Talmudunu (b.e. 70-200-cü illər) əlavə etmək olar. Qeri Xabermas bu qeyri-məsihiçi mənbələr haqqında belə deyir: “Çox vaxt İsanın ölümünün qeyd edildiyi on iki mənbə xatırladılır. Bu qeyri-dini mənbələr İsanın ölümündən 20-150 il sonraya aiddir ki, antik salnaməçilik baxımından kifayət qədər uzaq keçmişə aid olduğunu demək olar”⁵.

İsanın həqiqətən öldüyünə dair fakt qədim tarixdə qeydə alınmış istənilən digər fakt kimi şübhəsizdir. Biz dirilməni guya İsa ağır sınaqdan sağ çıxıb, şagirdləri qarşısında al-qan içində yarımcan halda dayanaraq, insanları Onun ölülər arasından dirilməsinə inandırmağı əmr etdiyi kimi izah edən istənilən nəzəriyyəni rədd etməliyik.

İsanın dəfni

Bu məsələyə şübhə ilə yanaşan bəzi insanlar Onun ölülər arasından dirilməsi barədə

iddialarda “zəif bənd”i tapmaq üçün İsanın dəfni ətrafındakı hadisələri və şəraiti diqqətlə araşdırıblar. Buna görə də nə dərəcədə həqiqət olub-olmadığına və etibarlılığına əmin olmaq üçün tarixi faktları diqqətlə nəzərdən keçirməliyik. Bir qədər əvvəl dediyimiz kimi, İsanın ölümündən sonra dirilməsi barədə şayiələrin yayılmaması üçün hakimiyyət qabaqlayıcı tədbirlər görmüşdü. Gəlin əvvəlcə qəbrə dair faktları araşdıraq.

Qaya yarığındakı qəbir

Dörd müjdəçinin hər biri qeyd edir ki, İsanın nəşi qayada çapılmış qəbrə yerləşdirildi. Qəbrin ağzına isə iri bir daş qoyuldu. Müjdəçi Matta, Luka və Yəhya xəbər verirlər ki, bu hələ heç kəsin dəfn edilmədiyi yeni sərdabə idi (bax: Mat. 27:60; Luka 23:53; Yəh. 19:41). Müjdəçi Matta həmçinin göstərir ki, bu sərdabə Arimateyalı Yusifə məxsus idi.

Arxeoloqlar indiyədək İsanın dövrünə aid üç tip qaya qəbri aşkar ediblər. Onların

hamısı belə qapadılırdı: giriş hissəsinə təxminən iki ton ağırlığında, disk formasında iri bir daş yuvarladılırdı. Hər bir sərdabənin girişinə yaxın hissədə nov çapılırdı. Bu novdan istənilən vaxt qəbrin ağzındakı daşı kənara çəkmək üçün istifadə edilirdi. Bu yarıq girişə yaxın hissədə daha dərin çapılırdı və müəyyən bucaq altında yuxarıya meyillənirdi. Disk formasında olan daş novun ən hündür hissəsinə yerləşdirilirdi. Altına isə geri diyirlənməsin deyə xüsusi blok qoyulurdu. Bloku yerindən götürəndə daş asanlıqla aşağı diyirlənib qəbrin ağzını tuturdu.

Aydındır ki, İsanın nəşi belə bir sərdabəyə yerləşdirilsəydi, Onu oradan çıxarmaq üçün çox əlləşmək lazım gələrdi.

İsanın Müjdədə təsvir edildiyi kimi dəfn edilməsinə dair əlimizdə bir neçə təkzibolunmaz sübut var. Əvvəla, həvari Paul Korinflilərə Birinci Məktubunda (15:3-5) bunu təsdiqləyir. Tam səhih şəhadətlər var ki, Paul öz Mək-

tubundan əvvələ təsadüf edən, İsanın ölümündən keçən üç ildən səkkiz ilədək bir müddətə aid materiallardan istifadə edib. Beləliklə, dəfnlə bağlı tarixçə Məsihin ölüm tarixinə o qədər yaxındır ki, bu fakt belə az müddətdə rəvayətin uydurulmasını qeyri-mümkün edir.

İkincisi, dəfnlə bağlı tarixçə bər-bəzəkli və ya üslub baxımından ibarəli şəkildə təqdim edilmir. Hekayət sadə və anlaşılan dildə danışılır.

Üçüncüsü, bu dəfn tarixçəsinə alternativ olan və ya onun əksini iddia edən başqa bir hekayətə rast gəlinmir. Ortada Müjdədə nəql edilən dəfn tarixçəsi ilə ziddiyyət təşkil edən ilkin dövrə aid heç bir sənəd yoxdur.

Dördüncüsü, məsihçilərin İsanı ölümə məhkum edən məhkəmənin üzvü olan Arimateyalı Yusif kimi tarixi bir fiquru özlərindən uydurduğu ağlabatan deyil. İsanın ölümünə səbəb olmuş məhkəmənin üzvü olan belə bir insanı qəhrəmanlaşdırmaq ilkin məsihçilərin nəyinə lazım idi? Əgər həvarilər dəfn tarixçə-

sini uydursaydılar, ora Yusif kimi bir personajı daxil etməzdilər. Dörd Müjdənin hər birində İsanı dəfn edənlər arasında Arimateyalı Yusifin xatırlanması hekayəti həqiqətə yaxın edir.

Əhdi-Cədid tədqiqatçısı Raymond Braun belə bir nəticəyə gəlib: “İsanın dəfn olunması tarixi baxımdan şübhəsizdir. Dəfnin Arimateyalı Yusif tərəfindən həyata keçirilməsi ehtimal ediləndir»⁶.

Yəhudi dəfn ayinləri

Əhdi-Cədid açıq şəkildə göstərir ki, Məsihin dəfni yəhudi qaydalarına uyğun aparılıb. İsa çarmıxdan çıxarılandan sonra parçaya бүkүlүb. Yəhudilər İsanın nəşinin gecə boyu çarmıxdan qalmasına ciddi nəzarət edirdilər.

Əhdi-Cədid bizə əyan edir ki, Nikodim və Arimateyalı Yusif adlı iki kişi Məsihin bədəninə dəfnə hazırladılar (bax: Yəh. 19:38-42). Yəhudi adətlərinə görə, cəsəd dəfn kəmərinə daş masanın üzərinə qoyulmalı idi. Əvvəlcə ölü ilıq su ilə yuyulurdu.

Daha sonra adətə uyğun olaraq, Əhdi-Cədid yazılarında da təsdiqləndiyi kimi, cəsəd müxtəlif ətirli maddələrin köməyi ilə dəfnə hazırlanırdı. Hesablamalarımıza görə, Məsihin dəfni zamanı 30 kq-dan 45 kq-dək belə ətirli vasitələrdən istifadə edilmişdi. Belə tanınmış Şəxs üçün bu, kifayət qədər əsaslandırılmış həcm idi. Məsələn, İsanın müasiri, böyük yəhudi alimi Hillelin nəvəsi Qamlielin cəsədinin dəfnə hazırlanması zamanı 40 kq-dək ətirli maddədən istifadə edilmişdi. İosif Flavinin məlumatına görə, padşah Hirod öləndə bütün bu maddələrin daşınması üçün 500 nökrin əməyindən istifadə edilmişdi ⁷.

Kətan parçadan istifadə

Bütün bədənə əzaları səliqəyə salınandan sonra meyitə ağ rəngdə olan kətan parçadan paltar geyindirirdilər. Bu paltar qadınlar tərəfindən hazırlanırdı. Tikiş zamanı heç bir düyündən istifadə edilmirdi. Meyitə azı üç növ belə geyim geyindirilirdi. Ona qədər isə əzəvay

adlanan ətirli ağacın parçalarının əzilərək üyü-
dülməsi nəticəsində alınan ətir smirna adlı
qətranlı maddə ilə qarışdırılırdı. Dabanlardan
başlayaraq, meyit kətan parçaya bürünürdü.
Bu zaman qətranlı smirna ilə qarışdırılmış
ətirli maddə qatların arasına sürtülürdü. Nəşi
dəfnə hazırlayanlar meyiti sinəyə qədər bürü-
yür, əllərini kəfənin üzərinə qoyur, sonra isə
boynuna qədər bükməkdə davam edirdilər.
Başının ətrafını isə ayrıca parça ilə bürüyür-
dülər. Son nəticədə belə dəfn geyiminin ağır-
lığı 50 kq-dək olurdu.

Qızıl ağız Yəhya hələ 4-cü əsrdə qeyd
edirdi ki, “bu zaman istifadə edilən smirna elə
bir maddə idi və bədənə elə yapışırdı ki, onu
bədəndən qaşımaq üçün kifayət qədər əziyyət
çəkmək lazım gəlirdi”⁸.

Təhlükəsizlik tədbirləri

Romalı keşikçilər

Yəhudi kahinləri həyəcanlı idilər. Çünki

minlərlə insan İsanın ardıcılına çevrilmişdi. Siyasi aləmdəki problemlərdən qaçmaq üçün həm yəhudilərə, həm də romalılarına İsanın bədənini aradan çıxarmaq sərf edirdi. Ona görə də İsa çarmıxa çəkildikdən sonra baş kahinlər və fariseylər Pilatın yanına gəlib belə dedilər:

“«Ağa, biz xatırlayırıq ki, o yalançı hələ sağ ikən “üç gün sonra diriləcəyəm” demişdi. Ona görə də əmr et ki, üçüncü günə qədər qəbrin təhlükəsizliyi qorunsun. Yoxsa şagirdləri gəlib Onu oğurlayar və xalqa “O, ölümlər arasından dirildi” deyərlər. Axırncı yalan birincisindən daha pis olar». Pilat onlara dedi: «Bir dəstə keşikçi götürün, gedin, bacardığınız kimi qəbrin təhlükəsizliyini qoruyun». Onlar gedib qəbrin qarşısında keşikçi dəstəsi qoydular və qəbir daşına möhür basdılar. Beləliklə, qəbrin təhlükəsizliyi qorundu” (Mat. 27:63-66).

Şan-şöhrətli Roma legionları Sezarın əlində böyük əraziyə yayılmış imperiyanı idarə etmək üçün bir alət idi. Roma imperiyası özünün uzunömürlülüyünə görə tarixdə tayı-bərabəri olmayan, yaxşı təlim görmüş, müharibələrdə bərkimiş bu “döyüş maşınları”na borclu idi ⁹.

Roma ordusundakı nizam-intizamdan bəhs edən çoxsaylı etibarlı mənbələrə görə, romalı keşikçilər tərkibinə 4-dən 16-dək döyüşçü daxil olan hərbi dəstələr idi. Hər bir döyüşçü özündən metrə yarım məsafədə olan ərazini müdafiə etmək üzrə yaxşı təlim görmüşdü. Hər tərəfdə 4 nəfər olmaqla kvadrat şəklində düzülmüş 16 nəfərlik dəstə 30 kvadratmetr ərazidə yerləşərək oranı bir batalyon düşməndən müdafiə edə bilirdi.

Adətən Roma keşikçiləri müəyyən ərazinin müdafiəsini belə təşkil edirdilər:

Dörd nəfər müdafiə etməli olduqları yerin qarşısında düzülürdü. Digər on iki nəfər

onların önündə, aypara şəklində yatırdılar. Bu zaman onların başı içəriyə doğru baxırdı. Keşikçilərin qoruduqları obyektə daxil olmaq üçün düşmən əvvəlcə yatanların üzərindən keçməli idi. Hər dörd saatdan bir növbə dəyişdirilirdi. Beləliklə bir-birini əvəz edə-edə döyüşçülər 24 saat fasiləsiz keşik çəkirdilər.

Roma möhürü

Müjdəçi Matta yazır ki, kahinlər “qəbrin qarşısında keşikçi dəstəsi qoydular və qəbir daşına möhür basdılar” (Mat. 27:66). Müqəddəs Kitab tədqiqatçısı A.T.Robertsonun sözlərinə görə, qəbrin ağzına qoyulan daş yalnız sərdabəni qorumalı olan Roma keşikçilərinin nəzarəti altında möhürlənə bilərdi ¹⁰. Bu prosedurun məqsədi sərdabədə olanın gizli şəkildə dəyişdirilməsinin qarşısını almaq idi.

Keşikçilər sərdabəni gözdən keçirdikdən və daşı yerinə dığırлатdıqdan sonra qaya kəndirlə sarındı. Kəndirin hər iki başı gillə bərki-

dildi. Nəhayət, hər bir gil topasına Roma hakiminin rəsmi möhürü vuruldu.

Möhürün Romaya aid olması Məsihin bədəninin Roma imperiyasının gücü və hakimiyyəti tərəfindən qorunduğunu təsdiqləyirdi. Daşı yerindən tərpətmək istəyən hər bir şəxs mütləq möhürü sındıra və bununla da Roma qanunları ilə mühakimə oluna bilərdi.

Hesablaşmalı olduğumuz dirilməyə aid faktlar

Məsihə və Onun dirilməsinə kimin və necə münasibət göstərməsindən asılı olmayaraq, hər bir adam etiraf etməlidir ki, həmin səhər nə isə qeyri-adi bir hadisə baş verdi – elə bir hadisə ki, on bir kişinin həyatını tamamilə dəyişdi. Bu hadisə əzilərkən və təqib edilərkən, əzab çəkərkən, bir çox hallarda isə ölümə gedərkən tab gətirmək üçün onlara güc verdi. Bu “nə isə” boş qəbir idi – Yerusəlimin mərkəzindən on dəqiqəlik yol getmək kifayət edirdi ki, qəbrin boş olduğuna və əksini deməyə əsasın olsun.

Boş qəbir və dirilən İsanın zühuru haqqında xəbər şüurlara təsir etdi və həmin vaxtdan etibarən tarixin gedişatını müəyyən etməyə başladı. Güman edirəm ki, orada nə isə baş vermişdi. Nə isə möhtəşəm bir şey!

Əgər siz Məsihin ölümü və dirilməsinə dair hadisələrə məntiqi qiymət vermək istəsəniz, məntiqi izaha sığmayan müəyyən məqamlarla rastlaşacaqsınız. Yəhudilər və romalılar əllərindən gələni etdilər ki, İsanın öldüyünə və qəbirdə olduğuna heç kəsin şübhəsi qalmasın. Görülən tədbirlərə – çarmıxa çəkilmə, dəfn, möhürləmə və qəbrin qorunmasına baxmayaraq, orada həqiqətən də nəyin isə baş verdiyinə dair fakt Məsihin ölülər arasından dirilmədiyinə dair mövqeyin müdafiəçilərini pis vəziyyətdə qoyur.

Gəlin bu hadisələrə bir daha nəzər salaq və bəzi nəticələr çıxaraq.

Fakt № 1: Roma möhürü sındırılıb

Həmin Pasxa səhəri Roma imperiyasının

gücünü və hökmünü göstərən möhür sındırılmışdı. Heç kəs bu faktı inkar etmir. Bunun fəsadlarının hadisəni törədənlər üçün nə qədər ağır ola biləcəyini təsəvvür etmək belə çətin-dir. Əgər cinayəti törədən adam və ya adamlar ələ keçəyidilər, “onların dərisini boğazlarından çıxarardılar”. Məsihin şagirdləri möhürü sındırmaq qədər cəsarətli idilərmə? Çətin. İsanın həbsindən sonra şagirdləri çaşqınlıq və qorxu içərisində idilər. Hətta Peter Məsihi tanıdığını inkar edirdi.

Fakt № 2: Qəbir boşdur

Həmin günlə bağlı daha bir gerçək fakt boş qəbirdir. Qəbrin boş tapılması faktını heç vaxt və heç kim inkar etmirdi. Qeyd etmək vacibdir ki, hadisədən sonra xeyli cəsarətlənən Məsihin şagirdləri Onun dirilməsi barədə vəz etmək üçün Afina və ya Romaya yox, birbaşa Yerusəlimə getdilər – onların danışdığı yalan olsaydı, çox asan şəkildə təkzib oluna bilərdi. Qəbir həqiqətən boş olmasaydı, dirilmə barədə vəzi

Yerusəlimdə etmək qeyri-mümkün olardı. Pol Mayer bunu belə izah edir:

İlk Pasxadan yeddi həftə sonra Yerusəlimdə qeydə alınanlar yalnız o halda baş verə bilərdi ki, İsanın bədəni hansısa bir yolla da olsa, həqiqətən də, Yusifin sərdabəsindən itmiş olaydı. Əks halda, baş kahinlər təcili olaraq sərdabəyə yürüş təşkil edib, 1 nömrəli sübutu əhaliyə nümayiş etdirər, həvarilərlə olan çəkişmələrində yenidən başlayan hərəkəti – məsihçiliyi beşikdəcə boğardılar. Lakin kahinlər bunu etmədilər. Çünki qəbrin boş olduğunu bildirdilər. Onların bununla bağlı rəsmi izahları – İsanın bədəninin guya şagirdləri tərəfindən oğurlanması – sərdabənin, həqiqətən, boş olmasından xəbər verirdi ¹¹.

Bəziləri boş qəbirlə bağlı tarixçəyə qarşı çıxır. Belələri bildirirlər ki, bu, tarixi fakt yox, adicə bir rəvayət və ya mədhiyyədir. Lakin deyilənlərin rəvayət və ya mədhiyyə olmadığı

ğını sübut edən ən inandırıcı fakt qəbrin boş olmasının qadınlar tərəfindən aşkar edilməsidir. Fələstində, I əsrdə qadınlar vətəndaş və ya məhkəmədə şahid kimi aşağı statusa malik idilər. Bəzi istisnaları çıxmaq şərtilə yəhudi qanunları qadınlara bunu etməyi qadağan edirdi. Bəs onda nə üçün məsihçiliyi yaymaq istəyənlər yeni dinin tərəfdarları olan, lakin edam zamanı pərən-pərən düşən şagirdləri karıxmış, qadınları isə cəsarətlə sərdabəyə gedib qəbrin boş olduğunu görən ilk şahidlərə çevirən rəvayət uydurdular? Belə bir rəvayət çətin ki yeni dinin yayılması məqsədinə xidmət edərdi. Sağlam düşüncə bizə deyir ki, niyə məhz qadınların şahid kimi təqdim edilməsinin ən yaxşı izahı bunun həqiqət olmasıdır.

Fakt № 3: Roma keşikçilərinin qəbri özbaşına tərk etməsi

Roma keşikçiləri qorumalı olduqları yeri tərk etdilər. Bu, izaha ehtiyacı olan olduqca qorxulu faktdır.

Romalıların hərbi təşkilatçılığını araşdıran doktor Corc Kerri bildirir ki, müəyyən nizam-intizam qaydalarının pozulmasına görə əsgərləri edam gözləyirdi. Bura fərarilik, silahın itirilməsi və ya sındırılması, düşməyə məlumat ötürmək, komandiri müdafiə etməkdən imtina və qarovul yerini tərk etmək daxil idi ¹². Sonuncuya postda yatmaq da daxildir (bax: Mat. 28:13). Hadisənin kim tərəfindən törədildiyini müəyyən etmək çətin olanda püşk atılırdı. Püşk bütün qarovula görə konkret olaraq kimin cəza çəkəcəyini müəyyən edirdi.

Məhkumun edam üsullarından biri belə idi: onun paltarlarını çıxarırdılar və diri-diri tonqalda yandırırdılar. Tonqalın odu isə elə onun paltarı ilə qalanırdı. Roma hərbi nizam-intizamı və təhlükəsizliyi tarixi sübut edir ki, keşikçilər sərdabənin boş olduğuna əmin olmasaydılar, postu tərk etməzdilər. Komandirlər və edam cəzası qarşısında qorxu

belə deməyə əsas verir ki, əsgərlər onlara verilən əmri yerinə yetirmək üçün ən xırda detallara qədər diqqət yetirirdilər.

Bir vaxtlar Yerusəlimdəki “Bağ qəbri”^{***} arxeoloji kompleksinə rəhbərlik etmiş doktor Bill Uayt dirilməni və ilk Pasxadan sonra baş verənləri incəliyinə qədər araşdırıb. Uayt Roma keşikçilərini pulla ələ alan yəhudi başçıları ilə bağlı bir neçə tənqidi qeydlər edir (bax: Mat. 28:11-14):

Əgər daş sərdabəyə daxil olmaq üçün olduğu kimi, sadəcə, kənara çəkilsə idi, onda onlar keşikçiləri qarovul zamanı yatmaqda ittiham edə və ciddi cəzalandırılmasını tələb edərdilər. Əgər əsgərlər etiraz etsəydilər və möhürün zəlzələ zamanı sındığını, daşın isə yeraltı təkanlardan kənara düşdüyünü desəydilər, yenə də günahkar olacaqdılar. Onlar qorxaqlıqda ittiham

^{***} Yerusəlimdə qədim mağara sərdabə; İsa Məsihin mümkün dəfn yeri hesab edilir. – Tərcüməçinin qeydi.

edilərək cəzalandırılacaqdılar.

Lakin vəziyyət bütün bunları istisna edir. Ortada elə sübutlar var idi ki, kahinlər keşikçilərə qarşı hər hansı ittiham irəli sürə bilmirdilər. Yəhudi başçıları hadisə yerinə getmiş, daşa diqqətlə baxmış, onun yerini dəqiqləşdirmiş və keşikçilərin daşın yerindən tərpədilməsinə icazə verə bilməyəcəklərinə əmin olmuşdular. Heç bir ağıllı başın hadisəyə adekvat cavab verə bilmədiyini və günahkar tapılmadığına görə yəhudi başçıları susmaları üçün keşikçiləri pulla ələ almaqdan başqa çarə görmədilər ¹³.

Fakt № 4: Kəfən öz tarixçəsini danışır

Həmin gün Məsihin bədəninin qəbirdə olmamasına baxmayaraq, qəbir özü boş deyildi. İçindəkiləri isə qeyri-adi fenomen adlandırmaq olar. Qəbrə yaxınlaşan və kənara düşən daşı görən qadınlar şagirdlərin yanına gedib bu barədə məlumat verdilər.

Peter və Yəhya o dəqiqə qəbir olan yerə qaçdılar. Yəhya yolda Peteri ötdü və sərdabəyə çatanda isə içəri daxil olmadı. Bunun əvəzinə aşağı əyilib qəbrin içinə baxdı və elə heyrətamiz bir şey gördü ki, Məsihin həqiqətən də ölümlər arasından dirildiyinə əmin oldu. O, Məsihin nəşinin qoyulduğu yerə baxdı. Lakin gördüyü yalnız kəfən idi. Başqa heç nə! Gördükləri əbədi olaraq yaddaşına həkk olundu.

Peter və Yəhyanın ilk olaraq gördüyü və onları ən çox həyəcanlandıran qəbrin boş olması yox, kəfənin boş olması idi. Bununla bağlı Maykl Qrin dəqiq qeyd edir: “Təəccüblü deyil ki, bu an onları ixlaskar həyəcan bürüdü və Onun sözünün həqiqiliyinə inandılar. Belə möcüzəvi hadisəni törətmək adi qəbir oğrusunun imkanı daxilində deyildi. Bu heç onun ağılına da gəlməzdi. Oğru, sadəcə, nəşi kəfənlə birlikdə götürüb aparardı, vəssalam” ¹⁴.

Fakt № 5: Məsihin zühuru təsdiq edilib

Bu gün çox az alim şübhə edir ki, şagirdləri

ölülər arasından dirilən Məsihi gördüklərinə ən azı inanırdılar. Müqəddəs Kitab tədqiqatçısı Recinald Fuller cəsarətlə bəyan edir ki, “çarmıxdan cəmi bir neçə həftə sonra Məsihin şagirdləri artıq inanırdılar ki, baş verən hadisə tarixin ən təkzibedilməz faktlarından biridir”¹⁵. Şagirdlərin əminliyinə səbəb nə idi? İmanlılar cəmiyyəti yaranandan bəyan edilirdi ki, İsa Öz şagirdləri qarşısında şəxsən görünüb.

Hər hansı tarixi hadisəni araşdıranda bu hadisənin iştirakçılarının və ya şahidlərin neçəsinin hadisənin qeydə alındığı və yayıldığı vaxt sağ olduğunu dəqiqləşdirmək olduqca vacibdir. Şahidlərin çoxluğu yazılan məlumatların dəqiqliyini təsdiqləməyə kömək edir.

Məsihin görünməsi barədə ən ilkin şəhadət həvari Paulun Korinflilərə Birinci Məktubunda (15:3-8) yer alıb:

“Özümün də qəbul etdiyim bu ən əhəmiyyətli təlimi sizə çatdırdım: Müqəddəs Yazılara uyğun olaraq, Məsih günləri-

mız üçün öldü, dəfn olundu və Müqəddəs Yazılara uyğun olaraq, üçüncü gün dirildi. O əvvəl Kefaya, sonra On İki şagirdə göründü. Bundan sonra beş yüzdən çox bacı-qardaşa eyni anda göründü. Bu bacı-qardaşlardan çoxu indi də yaşayır, bəziləri isə vəfat etmişdir. Məsih daha sonra Yaquba, sonra bütün həvarilərə göründü. Hamıdan sonra isə vaxtından əvvəl doğulmuş bir uşağa bənzəyən mənə də göründü”.

Demək olar ki, bütün alimlər yekdilliklə təsdiq edirlər ki, bu ayələrdə həvari Paul Korinflilərə Birinci Məktubundan əvvəl (eramızın 50-ci illərinin ortalarında) meydana gəlmiş qədim iman simvolunu (və ya rəvayəti) yazır. Əslində bu iman simvolunu araşdırmış alimlərin əksəriyyəti onun Məsihin çarmıxa çəkilməsindən 3-8 il sonra yarandığını deyirlər. Belə qəbul edilib ki, həvari Paul bu iman simvolunu imana gələndən (o, İsa çarmıxa

çəkildən bir, ya dörd il sonra iman edib) üç il sonra, Yerusəlimdə Peter və Yaquba baş çəkərkən alıb (bax: Qal. 1:18-19). Məhz buna görə tarixçi Hans fon Kampenqauzen bildirir ki, bu yazı “belə mətnlərə tətbiq edilə bilən tarixi dəqiqliyin bütün tələblərinə uyğun gəlir” ¹⁶.

Bu ayələrdə həvari Paul Məsihi eyni anda beş yüzdən çox adamın gördüyünə dair faktın oxucularına da məlum olduğuna əmindir. Həvari onlara xatırladır ki, Onu görənlərin çoxu hələ sağdır və bu barədə ifadə verə bilərlər. Bu iddia iki min il əvvəl baş vermiş hadisəni təsdiq etmək üçün olduqca tutarlı sübutdur.

Əhdi-Cədid tədqiqatçısı Ç.X.Dodun analoji müşahidələrinə görə: “Bu beş yüz nəfərdən çoxu hələ də yaşayır”, – deyəndə Paul əslində: “şahidlər bunu şəxsən təsdiq edə bilərlər”, – demək istəyir” ¹⁷.

Bu şahidlərin içərisində Məsihə düşmən gözü ilə baxanlar və ya onun ölülər arasından

dirildiyinə şübhə edənlər də var idi. Kifayət qədər məlumatı olan adamların heç biri deyə bilməz ki, Tarsuslu Şaul adı Məsihin ardıcılıqları sırasında idi. O, Məsihə nifrət edirdi və məsihçi hərəkətinin kökünü kəsmək üçün onları təqib edirdi. Bununla belə, sonradan adı Paulla əvəz edilən Şaul məsihçiliyin ən böyük və qorxmaz müdafiəçisinə çevrildi. Belə radikal dəyişikliyin səbəbi nə idi? Bunun üçün ölümlər arasından dirilən Məsihin Şəxsən görünməsi kimi bir hadisə baş verdi (bax: 1Kor. 9:1; Həv. 22:4-21).

Yaxud da İsanın qardaşı Yaqubu götürək. Müjdədə göstərilir ki, qardaşlarından heç biri İsa sağkən Ona inanmırdı (bax: Yəh. 7:5; Mark 3:21-35). Bu azmış kimi, Yerusəlimdə keçirilən kütləvi bayram tədbiri zamanı onu öldürmək üçün tələ də qurmuşdular. Lakin sonradan Yaqub qardaşının ardıcılıqlarına və təqib edilən məsihçilərə qoşuldu. O, ilkin imanlılar cəmiyyətinə başçılıq edənlərdən və bu yolda

ilk qurbanlardan biri oldu. Bu, İosif Flavi, Egezip və İsgəndəriyyəli Klement tərəfindən də təsdiqlənir. Məsihciliyə münasibətdə belə köklü dəyişikliyin səbəbi nə idi? Ola bilsin ki, Yaqub da İsa diriləndən sonra Onu görmüşdü.

Dirilməni “izah etmək” cəhdləri

İsa Məsihin dirilməsinin qurğu olduğunu göstərmək üçün çoxlu sayda nəzəriyyələr irəli sürülmüşdü. Dirilmə ətrafındakı faktların çoxu təkzibolunmaz olduğu üçün bu cəhdlər dəlillərin fərqli təfsiri və dirilməni rəvayət, mif və ya təbiətin qanunlarına bağlamaq üçün başqa bir izah tapmaq arzusudur. Şəkk edənlərin çox az hissəsi əsas faktları – məhkəmə, çarmıxa çəkilmə, dəfn, keşikçilər, möhür və ya boş qəbir kimi dəlilləri inkar edirlər. Çünki ortada olduqca güclü tarixi arqumentlər var. Onlar, sadəcə, bu faktların ölü insanın dirilməsini sübut etdiyini inkar edirlər. Onların mövqeyini belə izah etmək olar: “Bəli, belədir. Lakin başqa bir izahın tapılmasına ehtiyac

var”. Əhdi-Cədidə təklif edilən izahları qəbul etməkdənsə, bu nəzəriyyələrdən bəziləri ilə razılaşmaq üçün adamda inamdan daha böyük nə isə olmalıdır. Biz “Dirilmənin sübutları” kitabında bu nəzəriyyələrin hər birini nəzərdən keçirmişik. Burada yalnız onu qeyd etmək istərdik ki, istənilən nəzəriyyə bütün faktları, o cümlədən həvarilərin öz inamlarına görə əzab və ölümü qəbul etməyə hazır olduqları faktını, İsanın fiziki olaraq üçüncü gün dirildiyi kimi faktı izah etməlidir. Əgər dirilmə yalan olsaydı, onlar nəyin naminə əzablara və ölümə gedərdilər? Bəziləri bunu hətta həvarilərin kütləvi hallüsinasiyanın təsiri altında olması ilə izah etməyə çalışırdılar. Lakin psixoloqlar deyirlər ki, hallüsinasiya fərdi yaşantıdır. Bir qrup adamda eyni anda hallüsinasiya ola bilməz. Bu alternativ izahlar aşkar faktlarla heç cür uzlaşmır.

IV Fəsil

BƏS SONRA?

Bu kitabda təqdim edilmiş İsa Məsihin dirilməsinə dair tarixi faktları necə qiymətləndirirsiniz? Məsihin boş qəbrinə dair sənədlərlə təsdiqlənmiş faktın olduğunu biləndə hansı qərarı qəbul edərsiniz? Şəxsən Siz Məsih haqqında nə düşünürsünüz?

Mən (Coş) Məsihin dirilməsinə dair təkzibedilməz faktlarla qarşılaşanda özümə bəzi məntiqi suallar verməyə başladım: “Məsihin mənim günahlarıma görə çarmıxda ölməsinə və ölümlər arasından dirilməsinə inanıb, ya inanmamağım şəxsi həyatıma necə təsir edəcək?”

Sizin və ya başqa bir adamın bu suala cavab verməsi üçün İsanın şagirdlərinə dediyi

bu sözlərin üzərində düşünməyiniz vacibdir: “Yol, həqiqət və həyat Mənəm. Mənim vasitəm olmadan heç kim Atanın yanına gələ bilməz” (Yəh. 14:6). Həvari Peter isə Müəlliminin cəsarətli sözlərini bir daha təsdiqləyir: “Allahın ölülər arasından diriltdiyi Nazaretli İsa Məsih ... Ondan başqa heç kimdə xilas yoxdur. Çünki səma altında biz insanlara verilən başqa bir ad yoxdur ki, onun vasitəsilə xilas olaq” (Həv. 4:10, 12).

İsa birbaşa olaraq deyir ki, O, Allah Ata ilə münasibətlərə gedən yeganə yoldur. Allahla münasibətlərimizin yaxşılaşdırılmasına yaranan ehtiyacın səbəbi günahdır. Rom. 3:23-ə əsasən, hamı – yəni heç birimiz Allahın kamil ruhani standartlar meyarına uyğun gəlmirik. Nəticədə Allahımızdan ayrı düşmüşük və Allahdan ayrı düşdüyümüz üçün qazandığımız günahlarımıza görə cəzalanmalıyıq. Lakin Müjdədə olan qeyri-adi həqiqət ondadır ki, biz tövbə etməklə və Məsihə olan inamımızı

bəyan etməklə Allahla sülh əldə edə bilərik.
(bax: Rom. 5:1).

Məsihin dirilməsinə dair dəqiq sübutların olduğunu və İsanın günahların bağışlanmasını və Allahla əbədi münasibətlər təklif etdiyini bilə-bilə kim ağılsızlıq edib Onu inkar edər?!

Məsih sağdır! O bu gün yaşayır! Ən məntiqli qərar həyatınızı Ona əmanət etməyiniz və yalnız Onun sayəsində mümkün olan şəxsi dəyişikliyi öz canınızda hiss etmək olardı.

İsanın sizin üçün etdiyinə necə qarşılıq verərdiniz?

İsanın Öz ölümü və dirilməsi ilə sizin üçün etdiyinə dualarınızla cavab verə bilərsiniz. Dua, sadəcə, Allahla söhbətdir. Allah sizi tanıyır və Onun üçün qəlbinizdə olan daha vacibdir, nəinki dediyiniz sözlər. Əgər özünüzü heç vaxt İsaya etibar etməmisinizsə, aşağıdakı duanı etməklə bunu elə indi edə bilərsiniz:

Rəbb İsa, Sənə ehtiyacım var. Mənim günahlarıma görə çarmıxda öldüyün üçün Sənə minnətdaram. Öz ürəyimin qapısını Sənə açıram və Səni öz Xilaskarım və Rəbbim olaraq qəbul edirəm. Günahlarımı bağışladığına və mənə əbədi həyat verdiyinə görə Sənə təşəkkür edirəm. Haqla Sənə məxsus olan həyat taxtında Öz yerini tut. Məni görmək istədiyin adam et.

Bu dua ürəyinizdəkini əks etdirirmi? Əgər edirsə, bunu elə bu dəqiqə ucadan deyın. Onda Məsih vəd etdiyi kimi sizin həyatınıza qədəm qoyacaq.

Məsihi qəlbinizə daxil etmək üçün dua etmisinizmi? Onda Onun Vəhy 3:20-də olan vədinə görə indi O sənə münasibətdə hardadır? Məsih dedi ki, O sizin həyatınıza daxil olacaq. Ola bilərmə ki, O, vədinə xilaf çıxsın? Yox! Əmin ola bilərsiniz ki, Allah sizin duanıza cavab verdi. Çünki Ona və Onun Sözüənə cəsərlə ümid edə bilərsiniz.

Müqəddəs Kitab vəd edir ki, Məsihi qəbul etməklə əbədi həyat qazanırsınız: “Bu şəhadət ondan ibarətdir ki, Allah bizə əbədi həyat verib və bu həyat Onun Oğlundadır. Oğula malik olan şəxsin həyatı var, Allahın Oğluna malik olmayan şəxsin isə həyatı yoxdur. Bunları sizə – Allahın Oğlunun adına iman edənlərə yazdım ki, əbədi həyata malik olduğunuzu biləsiniz” (1Yəh. 5:11-13).

Məsih sizin həyatınızda olduğu üçün və sizi heç vaxt tərk etmədiyi üçün elə bu an Allaha təşəkkür edin (bax: İbr. 13:5). Onun vədinə əsasən biləcəksiniz ki, Məsih sizdə yaşayır və Onu qəlbinizə buraxan andan əbədi həyat qazanmısınız.

İmanda necə böyüyə bilərsiniz?

Siz ona görə yaradılmamısınız ki, tənhaılıqda məsihçi həyatı yaşayasınız. Allah Kəlamı sizin başqa məsihçilərlə görüşməyinizi təkid edir. Bu sizə ruhani cəhətdən inkişaf etmək və bir-birinizi dəstəkləmək üçün lazımdır (bax:

İbr. 10:25). Bir neçə odun parçası daha gur yanır, nəinki biri. Közərən ocağa bir odun parçası qoyun. Alovun sönəcəyini görəcəksiniz. Sizin başqa məsihçilərlə münasibətləriniz də belədir. Əgər siz hər hansı imanlılar cəmiyyətinin üzvü deyilsinizsə, dəvət gözləməyin, özünüz ora gedin. Məsihə ehtiram edən və Onun Sözlünü öyrədən yaxınlıqdakı imanlılar cəmiyyətinin rəhbərinə müraciət edin. Elə bu həftədən başlayın. İmanlılar cəmiyyətini mütəmadi olaraq ziyarət etməyi qarşınıza məqsəd qoyun.

Əgər bu sətirləri oxuyanda artıq Məsih vasitəsilə Allahla möhkəm bağlarla bağlanmışınızsa, xahiş edirəm, bizə yazın və bu barədə danışın. Biz Məsihin ardıcılı olmağa yardım edəcək materialları can-başla sizə göndərərək. Siz bizimlə saytımız vasitəsilə əlaqə qura bilərsiniz: www.JoshMcDowell.ru.

Bu saytda ruhani yolunuzda sizə yardım edəcək videomateriallar, məqalələr, kitablar kimi xeyli faydalı məlumat tapacaqsınız.

Qoy bu kitab və Allahla yeni münasibətlər
nəticəsində Məsihə etibar etmək barədə qəra-
rınız həyatınızı tam olaraq dəyişsin.

Coş D. Makdauel

Şon C. Makdauel

Müəlliflər haqqında

Coş Makdauell – Amerikanın tanınmış ictimai xadimi, publisist, 1961-ci ildən öz xidmətini aparan vaiz; dini sektalar və yalançı peyğəmbərliklər üzrə ekspert; qeyri-ortodoks məsihçi təlimi və ayinlərinin əleyhdarı və tənqidçisi.

Onun hesabında 118 səhifədə 10 milyondan çox adam toplamış 24 000-dən çox çıxışlar var. O, 85 dilə tərcümə edilmiş 150-yə yaxın kitabın müəllifi və şərik müəllifidir. Coş gənclərin və böyüklərin imanda böyümələrinə kömək edərək dünya səyahətini davam edir. O və arvadı Dotti 40 il nikahda birgə yaşayıblar, onların dörd övladı və on nəvəsi var.

Şon Makdauell – imanlılara, xüsusən gənclərə öz əqidələrində möhkəm durmağa kömək edən görkəmli məsihçi məddahıdır; müxtəlif

tədris müəssisələrində, imanlı cəmiyyətlərində, düşərgələrdə, konfranslarda çıxış edən istedadlı nətiqdir; 18-dən çox kitabın müəllifi, şərikli müəllifi və redaktorudur. Şon da öz atası kimi Talbots ilahiyyat seminariyasını bitirmişdir (ilahiyyat və fəlsəfə magistri); hal-hazırda – Biola Universitetinin adyunkt-professorudur. Arvadı Stefani və üç övladı ilə birlikdə San-Xuan-Kapistranoda (Kaliforniya) yaşayır.

QEYDLƏR

I FƏSİL

Niyə dirilmə belə vacibdir?

1. «SuperNInjette», məlumat 2007-ci il iyulun 16-da www.atheistnetwork.com-da çap edilib.
2. “...çoxəsrlik zəhmət, bütün mənəvi səylər, hər növ ilham və insan zəkasının parıltısı məhvə məhkumdur ... insan nailiyyətlərinin məbədi torpağa gömülməlidir ... Yalnız bu həqiqətlər – dözülməz ümitsizliyin əsasları üzərində ruhun sarsılmaz məskəninə qurmaq olar”. Bertran Rassel, “Azad insanın səcdəsi”.
3. N.T. Wright, *The Challenge of Jesus* (Downers Grove, IL: Inter-Varsity Press, 1999), 126.
4. Bu bəndlər burada göstərilib: Stephen T. Davis, *Risen Indeed* (Grand Rapids: Eerdmans, 1993), 203-4.

5. Isaac Asimov, Randy Alcorn, *Heaven* (Carol Stream, IL: Tyndale, 2004), 393.
6. Alcorn, *Heaven*, 241.

II FƏSİL

Dirilmənin həqiqətən baş verdiyinə əmin ola bilərikmi?

1. Craig Blomberg, *The Historical Reliability of the Gospels* (Downers Grove, IL: InterVarsity Press, 1987), 73.
2. Ross Clifford, *Leading Lawyers' Case for the Resurrection* (Edmonton, Alberta: Canadian Institute for Law, Theology & Public Policy, 1996), 104-5
3. Blomberg, *Historical Reliability of the Gospels*, 75-76.
4. Norman L. Geisler, *Miracles and Modern Thought* (Grand Rapids: Zondervan, 1982), 58.
5. Ronald Sider, «A Case for Easter» HIS (Aprel 1972), 27-31.

6. Louis Gottschalk, *Understanding History*, 2nd ed. (New York: Knopf, 1969), 150.
7. Sean McDowell, *The Fate of the Apostles* (Famham, UK: Ash-gate Press, 2015).
8. Əhdi-Cədid əlyazmalarının etibarlılığına dair daha dəqiq məlumatları bizim “Hökm tələb edən sübutlar: şəkk edən dünya üçün nikbin həqiqət” kitabında tapa bilərsiniz. (*Evidence That Demands A Verdict: Life-Changing Truth for a Skeptical World*, Grand Rapids: Baker Books, dövrü nəşr – payız 2017).
9. John Wenham, *Easter Enigma* (Oxford, UK: Paternoster Press, 1984), 10-11. Harmonizasiyaya daha bir cəhd, bax. *Jesus Christ: The Greatest Life Ever Lived*, comp. and trans. Johnston M. Cheney and Stanley Ellisen (Eugene, OR: Paradise Publishing, 1994), a revision of *The Life of Christ in Stereo* (Portland, OR: Western Baptist Seminary Press, 1969).
10. Stephen T. Davis, *Risen Indeed* (Grand Rapids: Eerdmans, 1993), 69 (kursiv bizimdir. – C. M.).

11. N.T. Wright, «The Transformation of the Bodily Resurrection», in *The Meaning of Jesus: Two Visions*, Marcus Borg and N. T. Wright (New York: Harper San Francisco, 2000), 121-22.
12. Paul Maier, *In the Fullness of Time: A Historian Looks at Christmas, Easter, and the Early Church* (Grand Rapids: Kregel, 1998), 180 (kursiv mənimdir. – C. M.).

III FƏSİL

Dirilmənin sübutu

1. Siseron, V «Verras əleyhinə».
2. Doktor Aleksandr Materellə müsahibə: Lee Strobel, *The Case for Christ* kitabında dərc edilib (Grand Rapids: Zondervan, 1998), 197-98.
3. William D. Edwards, Wesley J. Gabel, and Floyd E. Hosmer, «On the Physical Death of Jesus Christ», *Journal of the American Medical Association*, 255, no. 11 (March 21, 1986).

4. Michael Green, *Man Alive!* (Downers Grove, IL: Inter Varsity Press, 1968), 33.
5. Gary R. Habermas, «Why I Believe the New Testament Is Historically Reliable» in *Why I Am a Christian: Leading Thinkers Explain Why They Believe*, ed. Norman L. Geisler and Paul Raymond E. Brown, *The Death of the Messiah*, vol. 2 (New York: Doubleday, 1994), 1240.
6. Raymond E. Brown, *The Death of the Messiah*, vol. 2 (New York: Doubleday, 1994), 1240.
7. Will Durant, *Caesar and Christ* (New York: Simon and Schuster, 1944), 572.
8. Qızıl ağız Yəhya; sitat: John Chrysostom, *Homilies of St. John* (repr., Grand Rapids: Eerdmans, 1969), 321.
9. Roma imperiyasının əhəmiyyəti antik hərbi tarixçi Flavi Veqesiya Renatın əsərlərində xüsusi olaraq qeyd edilir. O, Məsihdən bir neçə əsr sonra yaşamışdı. Özünün “Hərb sənətinin qısa icmalı” traktatında o, Roma ordusunun uğurlarının sirrini açır: “Müharibədə uğur müstəsna olaraq əsgər sayı və

ya cəsarətdən asılı deyil; yalnız bacarıq və nizam-intizam qələbənin özülü ola bilər. Biz öyrəndik ki, romalılar dünyanın fəthinə görə yalnız yorulmadan hərbi ustalığın artırılması, düşərgələrdə nizam-intizama ciddi əməl olunması və müharibə sənətinin başqa növləri üzrə daimi məşqə borcludurlar”.

10. Archibald Thomas Robertson, *Word Pictures in the New Testament*, 6 vols. (Nashville: Broadman Press, 1930), 1:238-39.
11. Paul Maier, «The Empty Tomb as History», *Christianity Today*, mart 28, 1975, 5.
12. George Currie, «The Military Discipline of the Romans from the Founding of the City to the Close of the Republic», Graduate Council of Indiana University-nin köməyi ilə dərc olunmuş dissertasiyadan bir parça, 1928.
13. Bill White, *A Thing Incredible: A Reassessment of the Resurrection Narratives in Relation to Holy Week and Israel* (Israel: Yanetz Ltd., 1976).
14. Michael Green, *The Empty Cross of Jesus* (Downers Grove, IL: InterVarsity Press,

- 1984), 22-23.
15. Reginald H. Fuller, *The Foundations of New Testament Christology* (New York: Scribner's, 1965), 142.
 16. Hans von Campenhausen, «The Events of Easter and the Empty Tomb», in *Tradition and Life in the Early Church* (Philadelphia: Fortress, 1968), 44.
 17. C. H. Dodd, «The Appearances of the Risen Christ: A Study in Form-Criticism of the Gospels» in *More New Testament Studies* (Manchester, UK: University of Manchester Press, 1968), 128.

MÜNDƏRİCAT

Şəxsi həyat yolum: Mən məsihçiliyi təkzib etməyi niyyət edəndə nə baş verdi? 3

I Fəsil: Niyə dirilmə belə vacibdir?

Dünyanın yeganə ümidi..... 11

Dirilməyə olan ümidimiz..... 17

Dirilmənin özəl mənası..... 21

II Fəsil: Dirilmənin həqiqətən baş verdiyinə əmin ola bilərikmi?

Bu, həqiqətdir? Buna inanmaq olar? 29

Möcüzələr barəsində olan rəvayətlər faktın

həqiqiliyini şübhə altına sala bilərmi?..... 32

Tarixin təsdiqi 38

Şahidlərin danışdıqları 40

III Fəsil: Dirilmənin sübutu

Həqiqətənmi İsa ölüb, dəfn edilib və dirilib?..... 51

İsanın dəfni 58

Təhlükəsizlik tədbirləri..... 63

IV Fəsil: Bəs sonra? 83

İsanın sizin üçün etdiyinə

necə qarşılıq verərdiniz? 85

Müəlliflər haqqında 91

Qeydlər..... 93

